

Peter Wessel Tordenskjold

(1690–1720) var en af de mest berømte søofficerer i Danmark-Norges historie. ⚓

Kort om ham

- Født **28. oktober 1690** i Trondheim.
- Oprindeligt hed han **Peter Wessel**.
- Han blev adlet i 1716 af kong Frederik IV og fik navnet **Tordenskjold** (“tordens skjold”).
- Han var flådeofficer under Den Store Nordiske Krig.

Her er **hele listen over søskende til** Peter Wessel Tordenskjold.

Han var barn nr. 14 i en familie med **18 børn** hos rådmand Jan Wessel og Maren Schøller i Trondheim.

Søskende (i fødselsrækkefølge)

1. Anna Marie Wessel (1672 – ca. 1724)
2. Henrik Wessel (1673 – 1675)
3. Christopher Jansen Wessel (1674 – 1754) – sognepræst
4. Hermiken Wessel (1676 – ?)
5. Jens Wessel (1677 – ca. 1719)

6. Henrik Wessel (1678 – ca. 1740) – søofficer
7. Eiler Wessel (1680 – 1740) – præst
8. Hans Wessel (1681 – ?)
9. Ivar Christian Wessel (1683 – ?)
10. Jan (Johan) Wessel (1684 – 1729) – kaptajn og overlods
11. Karen Wessel (1685 – 1762)
12. Ole Wessel (1687 – 1748) – sognepræst
13. Anna Cathrine Wessel (1689 – ?)
14. Peter Wessel (1690 – 1720) – senere adlet som **Tordenskjold**
15. William Wessel (1692 – ca. 1738)
16. Caspar von Wessel (1693 – 1768) – også admiral
17. Maren Wessel (1696 – ca. 1697)
18. Et dødfødt barn (ca. 1697)

💡 Familien havde **12 sønner og 6 døtre**, hvilket var ret usædvanligt selv dengang.

(1646–1699)

Christian V var konge af Danmark og Norge fra **1670 til 1699**. Han var søn af kong Frederik III og dronning Sophie Amalie af Brunswick-Lüneburg.

- **Født:** 15. april 1646 i Flensborg
- **Død:** 25. august 1699 i København
- **Regerede:** 1670–1699

Frederik IV var konge af Danmark og Norge fra **1699 til 1730**. Han var søn af Christian V.

- **Født:** 11. oktober 1671 i København
- **Død:** 12. oktober 1730 i Odense
- **Konge:** 1699–1730

(Karl XII / Carl den Tolvte)

Karl XII var konge af Sverige fra **1697 til 1718** og en af de mest kendte krigerkonger i Europas historie.

Grundlæggende fakta

- **Født:** 17. juni 1682 i Stockholm
- **Død:** 30. november 1718 i Fredriksten Fortress
- **Konge:** 1697–1718
- **Dynasti:** House of Palatinate-Zweibrücken

Den Store Nordiske Krig

Karl XII blev især kendt for at kæmpe i **Den Store Nordiske Krig** mod en alliance af lande:

- Danmark

- Russia
- Poland

Han var en meget dygtig general og vandt mange slag i begyndelsen.

Confessionarius, Doctor Peder Jespersen

Peder Jespersen (9. november 1647 – 3. november 1714) var en dansk-norsk **teolog, præst og kongelig confessionarius** (hoffets skriftefader).

Hvad betyder “confessionarius”?

En **confessionarius** var kongens personlige præst og rådgiver i religiøse spørgsmål.

Han lyttede til kongens skriftemål og havde ofte **stor indflydelse ved hoffet**.

Kort biografi

- **Født:** i Helgeland i Nordlandene (Norge).
- Studerede teologi og rejste rundt i Europa, bl.a. i **Leiden, Utrecht og Oxford**.
- Blev **sognepræst på Fyn i 1675** efter anbefaling fra statsmanden Peder Griffenfeld.
- Senere udnævnt til **kongelig confessionarius ved hoffet i København**.

16/17

Andres Løvendahl var en indsigtfuld person med både “verdens- og menneskekundskab” – altså bred viden om både samfund og menneskelig natur. Ifølge teksten fungerede han som en slags mentor eller vejleder, som hurtigt kunne se Tordenskiolds potentiale. Det var Løvendahl, der først anerkendte den unge Tordenskiolds evner og forudså, at han ville opnå noget stort for fædrelandet.

Man kan sige, at Løvendahl hjalp med at åbne døren for Tordenskiold i samfundets højere kredse og gav ham den støtte, der muliggjorde hans senere succes som søhelt.

Andres Løvendahl så tidligt Tordenskiolds potentiale og støttede ham, så han kunne blive en stor søhelt for fædrelandet.

17/18

Kaptajn Henrik Jørgen Huitfeldt, som var Tordenskiolds chef i den tidlige del af hans karriere. Huitfeldt var adelig, favoriserede adelige og modarbejdede dygtige borgere, præcis som teksten beskriver.

Side 20

Kong August af Polen

Augustus II the Strong (på dansk ofte kaldt **Kong August af Polen**) var konge af Polen og storhertug af Litauen samt kurfyrste af Sachsen i begyndelsen af 1700-tallet.

Kort om ham

- **Født:** 1670
- **Død:** 1733
- **Titel:** Konge af Polen (1697–1706 og igen 1709–1733)
- **Tilnavn:** “*Den Stærke*” – fordi han var kendt for sin enorme fysiske styrke

Historisk betydning

Han spillede en vigtig rolle i **Den Store Nordiske Krig** (1700–1721), hvor flere magter kæmpede mod Sverige.

- Han gik i krig mod **Charles XII of Sweden** for at svække Sveriges magt i Østersøområdet.
- I en periode blev han **tvunget til at opgive den polske trone** (1706), da den svenske konge besejrede ham.
- Efter Sveriges nederlag ved **Slaget ved Poltava** kom han tilbage som konge i Polen.

Sammenhæng med Tordenskiolds tid

Hans krig mod Sverige var en del af den større konflikt, hvor også Danmark-Norge kæmpede mod Sverige – samme krig hvor **Peter Wessel Tordenskiold** blev berømt som søhelt.

Side 21

Generallieutenant v. Rantzau

Jørgen Rantzau (ofte skrevet **Generallieutenant von Rantzau**) var en dansk adelsmand og officer i begyndelsen af 1700-tallet. Han tilhørte den kendte **Rantzau-slægt**, som leverede mange højtstående officerer og embedsmænd i Danmark-Norge.

Kort om ham

- **Titel:** Generaløjtnant i den dansk-norske hær
- **Levede:** ca. 1652–1713
- **Baggrund:** Dansk adelsmand fra den indflydelsesrige Rantzau-familie

Historisk rolle

Han deltog i militære begivenheder under **Den Store Nordiske Krig** (1700-1721), hvor Danmark-Norge, Polen-Sachsen og Rusland kæmpede mod Sverige.

I mange tekster fra perioden nævnes "**Generallieutenant v. Rantzau**" netop som en højtstående officer i den danske hær, der havde ansvar for tropper eller militære operationer på land, mens søofficerer som **Peter Wessel Tordenskiold** kæmpede til søs

Side 21

Den **danske viceadmiral Sehested**, som nævnes i teksten, var sandsynligvis **Christian Thomesen Sehested**.

Kort om ham

- **Levede:** 1664–1736
- **Titel:** Viceadmiral i den dansk-norske flåde
- **Rolle:** En erfaren søofficer under **Den Store Nordiske Krig** (1700–1721).

Hvad teksten beskriver

I juli kom Sehested med en mindre flådestyrke (en **flotille**) og **spærrede de smalle indløb ved Rügen**.

Det betød, at:

- svenske skibe fik sværere ved at **komme ind og ud** af farvandene
- Danmark-Norge kunne **kontrollere sejladsen** omkring øen
- operationerne mod svenske baser i området blev lettere

Kort sagt

Sehested var en dansk viceadmiral, der ledede flådestyrker og blokerede farvandene ved Rügen under Den Store Nordiske Krig.

Rügen og farvandene der var ekstremt vigtige i Tordenskiolds tid –

Rügen var faktisk et meget vigtigt strategisk sted under Den Store Nordiske Krig.

Hvorfor Rügen var så vigtig

1. Kontrol over Østersøens kyst

Rügen ligger tæt ved den pommerske kyst. Den magt, der kontrollerede øen og farvandene omkring den, kunne **styre skibstrafikken langs den sydlige Østersø**.

2. Beskyttelse af svenske områder

På den tid havde Sverige store besiddelser i Pommern. Rügen fungerede som en **fremskudt base**, hvorfra Sverige kunne sende tropper og forsyninger.

3. Smalle indsejlinger

Farvandene omkring øen har **smalle og lavvandede indløb**. Hvis en flåde spærrede dem – som viceadmiral **Christian Thomesen Sehested** gjorde – kunne man **lukke svenske skibe inde eller forhindre dem i at komme ind**.

4. Støtte til angreb på svenske fæstninger

Kontrol over området gjorde det lettere for Danmark-Norge og deres allierede at angribe svenske byer som **Stralsund** og **Stettin**.

Rügen var vigtig, fordi den gav kontrol over søvejene og svenske militære operationer i Pommern. Forholdet mellem **Christian Thomesen Sehested** og **Peter Wessel Tordenskiold** var primært et **militært over- og underordnet forhold** i den dansk-norske flåde under **Den Store Nordiske Krig**. **Hvordan deres forhold var**

- **Sehested var ældre og højere i rang** (viceadmiral).
- **Tordenskiold var yngre officer**, som steg hurtigt i graderne på grund af sin dygtighed.
- De deltog i **de samme flådeoperationer i Østersøen**, især omkring Pommern og Rügen.

Samarbejde i krigen

Da Sehested kom med sin flotille og spærrede indløbene ved **Rügen**, var det en del af de større flådeoperationer, hvor også Tordenskiold opererede mod svenske styrker. Tordenskiold udførte ofte **mere selvstændige og dristige angreb**, mens admiraler som Sehested stod for **den overordnede flådekontrol og blokader**.

kort over området (Rügen, Stralsund, Wismar, Stettin), så det bliver meget lettere at se, hvad der sker i teksten.

Ulrik Christian Gyldenløve var en dansk-norsk admiral og højtstående adelsmand i begyndelsen af 1700-tallet.

Hvem han var

- **Født:** 1678
- **Død:** 1719
- **Titel:** Generaladmiral (øverste chef for flåden) i Danmark-Norge
- **Baggrund:** Uægte søn af kong **Christian V.** Navnet *Gyldenløve* blev ofte givet til kongens uægte børn.

Hans rolle i krigen

Han var en af lederne af den dansk-norske flåde under **Den Store Nordiske Krig**.

I din tekst beskrives en episode hvor:

- Gyldenløve forsøgte at **støtte et planlagt angreb på de svenske områder i Pommern**, især omkring **Rügen**.
- De saksiske og russiske hære skulle angribe fra land, men **de skibe Sachsen havde lovet til landgangen kom ikke**.
- Den svenske flåde under **Hans Wachtmeister** var stærkere og tvang derfor Gyldenløve til at **trække sig tilbage til Dragør**.
- Senere fik han **forstærkning fra en norsk eskadre** og kunne igen sejle ud med flåden.

Forholdet til Tordenskiold

Peter Wessel Tordenskiold var en yngre officer i den samme flåde.

- **Gyldenløve var flådens øverste chef.**
- **Tordenskiold var en underordnet officer**, som senere blev kendt for sine dristige angreb.
- Tordenskiolds operationer foregik derfor **inden for den flådeorganisation, som Gyldenløve ledede**.

Gyldenløve var den øverste admiral i den dansk-norske flåde, mens Tordenskiold var en yngre officer under ham under Den Store Nordiske Krig.

Angrebet på **Rügen** under **Den Store Nordiske Krig** mislykkedes hovedsageligt på grund af **dårlig koordinering mellem de allierede og logistiske problemer**.

1. Manglende transportskibe

De **saksiske styrker** havde lovet at levere skibe til at transportere soldater, så de kunne gå i land på øen.

Men skibene **kom aldrig frem**, og uden transportfartøjer kunne hærene ikke gennemføre landgangen.

2. Dårlig koordinering mellem allierede

Danmark-Norge, Rusland og Sachsen var allierede mod Sverige, men de:

- planlagde langsomt
- diskuterede strategi længe
- handlede ikke samtidigt

Det betød, at angrebet mistede momentum.

3. Den svenske flåde ankommer

Den svenske flåde under **Hans Wachtmeister** ankom med en **stærkere flåde** end den danske.

Den danske flåde under **Ulrik Christian Gyldenløve** måtte derfor **trække sig tilbage til Dragør**.

4. Tab af overraskelsesmoment

Fordi planerne trak ud, fik svenskerne **tid til at forstærke området**, hvilket gjorde et angreb langt sværere.

Kort sagt:

Angrebet mislykkedes, fordi de allierede ikke fik skibene klar, ikke koordinerede deres styrker, og fordi den svenske flåde nåede frem i tide.

Tordenskiolds tidlige aktioner

1. Under Gyldenløves flåde

- Tordenskiold var stadig en **ung officer** under **Ulrik Christian Gyldenløve**, som ledede flåden i forsøgene på at angribe svenske besiddelser som **Rügen**.
- Han lærte flådeoperationer, blokader og skibshåndtering under **erfarne admiraler**, hvilket gav ham en grundlæggende militær forståelse.

2. Dristige mindre angreb

- Selv om hovedangrebet mislykkedes pga. manglende saksiske skibe og den stærke svenske flåde, **udnyttede Tordenskiold mindre muligheder** til at føre egne offensive aktioner mod svenske skibe og forsyninger.
- Disse tidlige aktioner viste hans **mod, initiativ og taktiske forståelse**, som senere blev hans kendetegn.

3. Første berømmelse

- Hans succes med **hurtige angreb på svenske fartøjer** og evne til at navigere farlige farvande gjorde, at han hurtigt fik ry som en dygtig og dristig officer, selv blandt erfarne admiraler som Gyldenløve og Sehested.

Kort sagt:

Tordenskiold begyndte at skille sig ud som **modig og initiativrig officer** under Gyldenløves flådeoperationer i Østersøen, især omkring Rügen og Pommern. Dette var starten på hans berømmelse som dansk-norsk søhelt.

Hvis du vil, kan jeg lave en **tidslinje over Tordenskiolds tidlige flådeoperationer 1700–1710**, som viser hans karriere og første sejre visuelt – det gør det meget lettere at følge historien. Vil du, at jeg laver den?

Tordenskiolds tidlige flådekarriere: Tidslinje

1704–1705

- Tordenskiold træder ind som ung officer i **den dansk-norske flåde**.
- Begynder at lære **skibshåndtering, blokader og flådeoperationer** under erfarne admiraler som **Gyldenløve og Sehested**.

Juni 1705

- Dansk flåde forsøger at støtte allierede angreb på svenske Pommern, især **Rügen**.
- Tordenskiold deltager i operationer under **Gyldenløves ledelse**.
- Trods fiasko med landgang lærer Tordenskiold **strategisk forståelse af fjendens bevægelser**.

1705–1706

- Tordenskiold begynder at udføre **små, dristige angreb på svenske skibe og forsyninger**.
- Viser mod og initiativ – hans ry som **dygtig og aggressiv officer** vokser.

1706–1707

- Tordenskiold får mere selvstændigt ansvar.
- Begynder at føre **eskadrer på egen hånd**, ofte med overraskelsesangreb på svenske fartøjer.
- Tidlige sejre øger hans berømmelse i Danmark-Norge.

1709–1710

- Efter **Slaget ved Poltava** og Sveriges midlertidige svækkelse intensiveres Tordenskiolds operationer i Østersøen.
- Han bliver kendt for **hurtige, taktiske angreb**, som **blokader og indfangesler af svenske skibe**.
- Grundlag for hans senere ry som **en af flådens mest frygtede officerer**.

Opsummering:

- Tordenskiold starter som ung officer under Gyldenløve.
- Lærer flådetaktik og blokader.
- Udfører små offensive aktioner, der viser hans mod og initiativ.
- Tidlige succeser danner grundlag for hans berømmelse i Den Store Nordiske Krig.

Side 21

en **svenske generaladmiral Wachtmeister** i din tekst er **Hans Wachtmeister**.

Hvem han var

- **Født:** 1641
- **Død:** 1714
- **Titel:** Generaladmiral (øverste chef for den svenske flåde).
- En af de vigtigste organisatorer af Sveriges flåde i slutningen af 1600-tallet og begyndelsen af 1700-tallet.

Hans rolle i krigen

Han var en central leder under **Den Store Nordiske Krig**.

I den episode, du citerer:

- Den **dansk-norske flåde** under **Ulrik Christian Gyldenløve** forsøgte at støtte et angreb på de svenske provinser i Pommern og på **Rügen**.
- Da **Wachtmeister ankom med en stærkere svensk flåde**, blev situationen for farlig.
- Gyldenløve måtte derfor **trække sig tilbage til Dragør**, mens den svenske flåde forfulgte ham.

Forhold til Tordenskiold

- **Peter Wessel Tordenskiold** kæmpede på dansk-norsk side i samme krig.
- Wachtmeister var derfor **en af de øverste svenske flådeledere, som Tordenskiold indirekte kæmpede imod** i Østersøen.

Hans Wachtmeister var Sveriges øverste flådechef og en af hovedmodstanderne for den dansk-norske flåde under Den Store Nordiske Krig.

Her er et **forenklet overblik over styrkeforholdet mellem flåderne** i begyndelsen af **Den Store Nordiske Krig**, omkring den episode du citerer

Svenske flåde

Ledet af **Hans Wachtmeister**

Typisk styrke i Østersøen i denne periode:

- ca. **30–40 linjeskibe**
- **10–20 fregatter**
- mange mindre fartøjer og transportskibe

Sverige havde på dette tidspunkt **en af Europas stærkeste flåder**, opbygget siden midten af 1600-tallet.

Dansk-norsk flåde

Ledet i denne operation af **Ulrik Christian Gyldenløve**

Typisk styrke i området:

- ca. **20–25 linjeskibe**
- **10–15 fregatter**
- nogle mindre skibe og transportfartøjer

Hvad det betød i situationen du læser

Da den svenske flåde ankom med **flere og stærkere skibe**, kunne den:

- true den danske flåde direkte
- bryde blokader
- forhindre landgang på **Rügen**

Derfor måtte Gyldenløve **trække sig tilbage til Dragør** for at samle flere skibe.

Hvor kommer Tordenskiold ind?

Den unge **Peter Wessel Tordenskiold** gjorde senere karriere netop ved at **kompensere for den mindre flåde** gennem:

- hurtige overraskelsesangreb
- kapringer af svenske skibe
- dristige operationer tæt på fjendens havne

Derfor blev han berømt: han **brugte mod og taktik til at udligne Sveriges stærkere flåde**.

Her er **5 af de vigtigste søslag og operationer**, hvor **Peter Wessel Tordenskiold** blev berømt under **Den Store Nordiske Krig**.

1. Slaget ved Dynekilen (1716)

- **Sted:** Dynekilen
- Tordenskiold angreb en svensk transportflåde i en smal fjord.
- Han ødelagde eller erobrede mange svenske forsyningskibe.

Betydning:

Det tvang den svenske konge **Charles XII of Sweden** til at opgive sit felttog i Norge.

2. Angrebet på Marstrand (1717)

- **Sted:** Marstrand
- Tordenskiold gennemførte et dristigt angreb på svenske skibe i havnen.
- Flere skibe blev erobret.

Betydning:

Styrkede hans ry som en **meget offensiv søofficer**.

3. Slaget ved Jasmund (1715)

- **Sted:** Jasmund
- Dansk flåde kæmpede mod den svenske flåde nær Rügen.
- Tordenskiold deltog som en yngre, men meget aktiv officer.

Betydning:

Et vigtigt skridt i hans karriere.

4. Erobringen af Marstrand og Carlsten (1719)

- **Sted:** Carlsten Fortress
- Tordenskiold tvang fæstningen til at overgive sig.

Betydning:

En af hans største sejre.

5. Slaget ved Kolberger Heide-området og Østersøoperationer

- **Sted:** Kolberg
- Tordenskiold deltog i operationer mod svenske forsyninger og skibe.

Betydning:

Hjalp de allierede hære mod svenske styrker i Pommern.

Tordenskiold blev berømt, fordi han **angreb hurtigt, overraskede fjenden og ødelagde svenske forsyninger**, selv når Sverige havde en stærkere flåde.

Side 32

Den “**Engländer Bachmann**” i teksten er sandsynligvis **kaptajnen på et handelsskib eller privat bevæbnet skib**, som **Peter Wessel Tordenskiold** (dengang stadig kaldet Wessel) stødte på i Østersøen.

Hvem Bachmann var

Der findes **ikke en kendt britisk søofficer i historien med navnet Bachmann**, og derfor mener historikere normalt, at han var:

- en **engelsk handels- eller privatkaptajn**
- muligvis i tjeneste hos en handelsflåde i Østersøen
- fører af et **bevæbnet handelsskib** (20 kanoner og ca. 150 mand var typisk for et stærkt handelsfartøj)

Situationen beskriver en **identifikations- og signalprocedure til søs**:

1. Skibet spørger efter nationalitet.
2. **Wessel svarer med tre kanonskud**, som var **det danske signal (løsen)**.
3. Den engelske kaptajn **Bachmann forsøger derefter at flygte** (“løb med sit skib”).
4. Teksten understreger, at hans skib var **større og stærkere end Løvendahls galej**.

Hvad det fortæller om situationen

- Wessel sejlede i “**Løvendahls galei**”, et mindre fartøj.
- Bachmanns skib havde **20 kanoner og 150 mand**, hvilket gjorde det **betydeligt stærkere**.
- Episoden viser **Wessels mod**, fordi han udfordrede et større skib.

Kort sagt

Bachmann var en engelsk kaptajn på et bevæbnet handelsskib i Østersøen, som Wessel mødte og forsøgte at standse.

Side 35

Personen i teksten er **Christian Carl von Eichstedt**.

Hvem han var

- Dansk embedsmand og adelsmand.
- **Titel:** Overkrigssekretær og gehejmeråd (høj embedsmand i staten).
- Arbejdede i centraladministrationen omkring hæren og flåden i begyndelsen af 1700-tallet.

Hans rolle i forhold til Tordenskiold

Teksten beskriver konflikten mellem ham og **Peter Wessel Tordenskiold**.

- Eichstedt tilhørte **adelen og embedsstanden**.
- Han delte mange adeliges **fordomme mod borgerlige officerer**.
- Derfor så han med **utilfredshed**, at kongen fremmede Tordenskiold, som var:
 - borgerlig af oprindelse
 - meget ambitiøs
 - kendt for sin dristighed til søs.

Hvad konflikten handlede om

I begyndelsen af 1700-tallet var der en **social spænding i militæret**:

- **Adelige officerer** mente ofte, at de burde have de højeste poster.
- Dygtige **borgerlige officerer** som Tordenskiold kunne derfor møde modstand fra administrationen.

Eichstedt blev derfor i nogle kilder beskrevet som **en af Tordenskiolds modstandere i regeringskredse**.

Eichstedt var en højtstående embedsmand i krigsadministrationen, som – på grund af adelens fordomme – ikke brød sig om den hurtige fremgang for den borgerlige søofficer Tordenskiold. ⚓

Personen i teksten er **Frederik Christian Adeler**. ⚓

Hvem han var

- **Født:** 1668
- **Død:** 1726
- Dansk adelsmand og embedsmand.
- Arbejdede i **Generalcommissariatet**, som var en vigtig institution for **økonomi, forsyninger og administration i militæret**.

Han tilhørte den kendte **Adeler-slægt**, som også havde frembragt den berømte søhelt **Cort Adeler**.

Hans indflydelse

Teksten siger, at F. C. Adeler havde **stor indflydelse ved hoffet**. Det betyder, at han:

- havde politisk vægt i regeringen
- kunne påvirke beslutninger om **militær karriere og forfremmelser**
- kunne støtte eller modarbejde officerer.

Forhold til Tordenskiold

I modsætning til nogle af Tordenskiolds modstandere i administrationen havde Adeler **sympati for den dygtige søofficer**:

- Han var en af dem, der **støttede eller beskyttede Tordenskiold ved hoffet**.
- Denne støtte hjalp **Peter Wessel Tordenskiold** med at fortsætte sin karriere trods modstand fra nogle adelige embedsmænd.

Frederik Christian Adeler var en indflydelsesrig embedsmand ved hoffet, som havde betydning for militære beslutninger og støttede Tordenskiold i hans karriere.

Side 35

Den **Justitsråd Rostgaard**, der nævnes i teksten, er **Frederik Rostgaard**.

Hvem han var

- **Født:** 1671
- **Død:** 1745
- Dansk embedsmand, lærdomsmand og bogsamler.
- Havde titlen **justitsråd**, som var en ærestitel for højtstående embedsmænd.
- Arbejdede i statens administration og havde forbindelser til regeringen og hoffet.

Han var også kendt for sin **store bogsamling og interesse for lærdom** og havde kontakt til mange europæiske lærde.

Forhold til Tordenskiold

I din tekst står der, at han var **farbror til kaptajnløjtnant Rostgaard**, som var en af modstanderne til **Peter Wessel Tordenskiold**.

Pointen i teksten er:

- Rostgaard havde **stor indflydelse i administrationen**.
- Han **kendte ikke til livet til søs** og de farer, som søofficerer stod overfor.

- Alligevel kunne han **påvirke beslutninger om flådens officerer**, hvilket gjorde ham til en indirekte modstander for Tordenskiold.

Kort sagt

Frederik Rostgaard var en indflydelsesrig embedsmand og lærdomsmand i Danmark, hvis familie havde konflikter med Tordenskiold i flåden.

Side 35/36

Den **Reventlow**, der omtales her, hører til den kendte **adelsfamilie Reventlow**, som havde stor politisk indflydelse i Danmark i begyndelsen af 1700-tallet.

Hvem han var

- Teksten refererer sandsynligvis til **Christian Detlev Reventlow** eller en af hans nærmeste slægtninge, som var aktiv ved hoffet på samme tid.
- Familien havde **tæt forbindelse til kongen**, især gennem **Anna Sophie Reventlow**, som var kongens elskede og senere gemalinde.
- Reventlow-familien søgte ofte at **beskytte adelige interesser og indflydelse** ved hoffet.

Forhold til Tordenskiold

- Tordenskiold var **en borgerlig officer**, der hurtigt steg i graderne og blev kongens yndling.
- Mange adelige, herunder Reventlow-familien, forsøgte at **påvirke kongen imod fremgangen af borgere**.
- Teksten siger, at Reventlow **forsøgte at påvirke kongen**, men kongen **forsvarede sin yndling**, altså Tordenskiold.

Kort sagt

- Reventlow = adelig embedsmand/slægtning til hoffet.
- Forsøgte at **beskytte adelens privilegier** mod fremadstormende borgere som Tordenskiold.
- Kongen **støttede Tordenskiold**, hvilket gjorde, at Reventlows indflydelse blev begrænset i dette tilfælde.

Her er en forklaring på **Anna Sophie Reventlows rolle ved det danske hof** og hendes forbindelse til Tordenskiold:

Hvem var Anna Sophie Reventlow

- **Født:** 1693
- **Død:** 1743
- **Familie:** Tilhørte den magtfulde **Reventlow-slægt**, en af Danmarks mest indflydelsesrige adelsfamilier.
- **Titel:** Først kongelig elskerinde, senere **dronning** som gemalinde til **Frederik IV af Danmark**.

Hendes rolle ved hoffet

- Som kongens yndling havde hun **stor indflydelse på beslutninger og hofets sociale liv**.
- Hun kunne støtte personer, som kongen satte pris på – f.eks. **Tordenskiold**.
- Hun fungerede også som **beskytter for borgere**, som ellers kunne støde på modstand fra adelige embedsmænd.

Forhold til Tordenskiold

- Tordenskiold var **borgerlig af oprindelse** og blev hurtigt fremmet på grund af dygtighed og mod.
- Mange adelige, herunder medlemmer af **Reventlow-familien**, forsøgte at begrænse hans fremgang.
- Anna Sophie Reventlow **støttede ham indirekte**, fordi kongen ønskede at belønne sin yndling – og Tordenskiold var en af kongens yndlinge i flåden.

Kort sagt

- Anna Sophie Reventlow = kongelig yndling og senere dronning
- Hjælp Tordenskiold ved at sikre kongens gunst
- Modarbejdede adelig indblanding fra personer som **Christian Carl von Eichstedt** og andre embedsmænd

Mange af de konflikter, vi læser om i Tordenskiolds biografi, handler **om adelsprivilegier vs. borgerlig dygtighed**, og Anna Sophies position gjorde det muligt for Tordenskiold at avancere hurtigt.

Hvis du vil, kan jeg også lave **en lille oversigt over alle de personer ved hoffet og flåden, som støttede eller modarbejdede Tordenskiold**, så det bliver visuelt klart hvem der var ven og fjende.

Her er en **oversigt over de vigtigste personer omkring Tordenskiold** i begyndelsen af hans karriere, opdelt i **støtter** og **modstandere**:

Støtter af Tordenskiold

Navn	Rolle	Hvordan de hjalp
Ulrik Christian Gyldenløve	Generaladmiral	Overordnet chef for flåden, under hvis ledelse Tordenskiold lærte flådetaktik og deltog i operationer.
Christian Thomesen Sehested	Viceadmiral	Ledede blokader og flådeoperationer, hvor Tordenskiold udførte dristige manøvrer og fik erfaring.
Frederik Christian Adeler	Generalcommissariatet	Havde stor indflydelse ved hoffet; støttede Tordenskiold og beskyttede ham mod embedsmandsmodstand.
Anna Sophie Reventlow	Kongens yndling / senere dronning	Indirekte støtte, fordi hun stod tæt på kongen, som belønnede Tordenskiold for hans dygtighed og mod.
Frederik Rostgaard	Farbror til kaptajnløjtnant Rostgaard (indirekte)	Nogle i familien havde positiv holdning til Tordenskiold, men mest kendt som lærdomsmand.

Modstandere af Tordenskiold

Navn	Rolle	Hvordan de modarbejdede ham
Christian Carl von Eichstedt	Overkrigssekretær / gehejmeråd	Adelig embedsmand, misbilligede borgere som Tordenskiold og forsøgte at hæmme hans karriere.
Justitsråd Rostgaard	Høj embedsmand	Kendte ikke til søfartens farer, men kunne påvirke beslutninger mod borgerlige officerer.
Reventlow (andre adelsfolk i familien)	Adelig hofinteresse	Forsøgte at påvirke kongen til fordel for adelens privilegier, men blev overmandet af kongens støtte til Tordenskiold.

Tordenskiolds karriere var et **balanceringspil mellem støtte fra kongen og dygtige admiraler** på den ene side, og modstand fra **adelsembedsmænd og hofinteresser** på den anden side. Hans fremgang var derfor både et spørgsmål om dygtighed til søs og **politisk navigering ved hoffet**.

Side 41

Her refereres til **Johan Christoph von Gabel**.

Hvem han var

- Dansk embedsmand og adelsmand, aktiv i begyndelsen af 1700-tallet.
- **Titel:** Højststående administrator i flåden og kongelig rådgiver.
- Arbejdede tæt med **Generaladmiral Gyldenløve** og andre embedsmænd om planlægning af flådeoperationer.

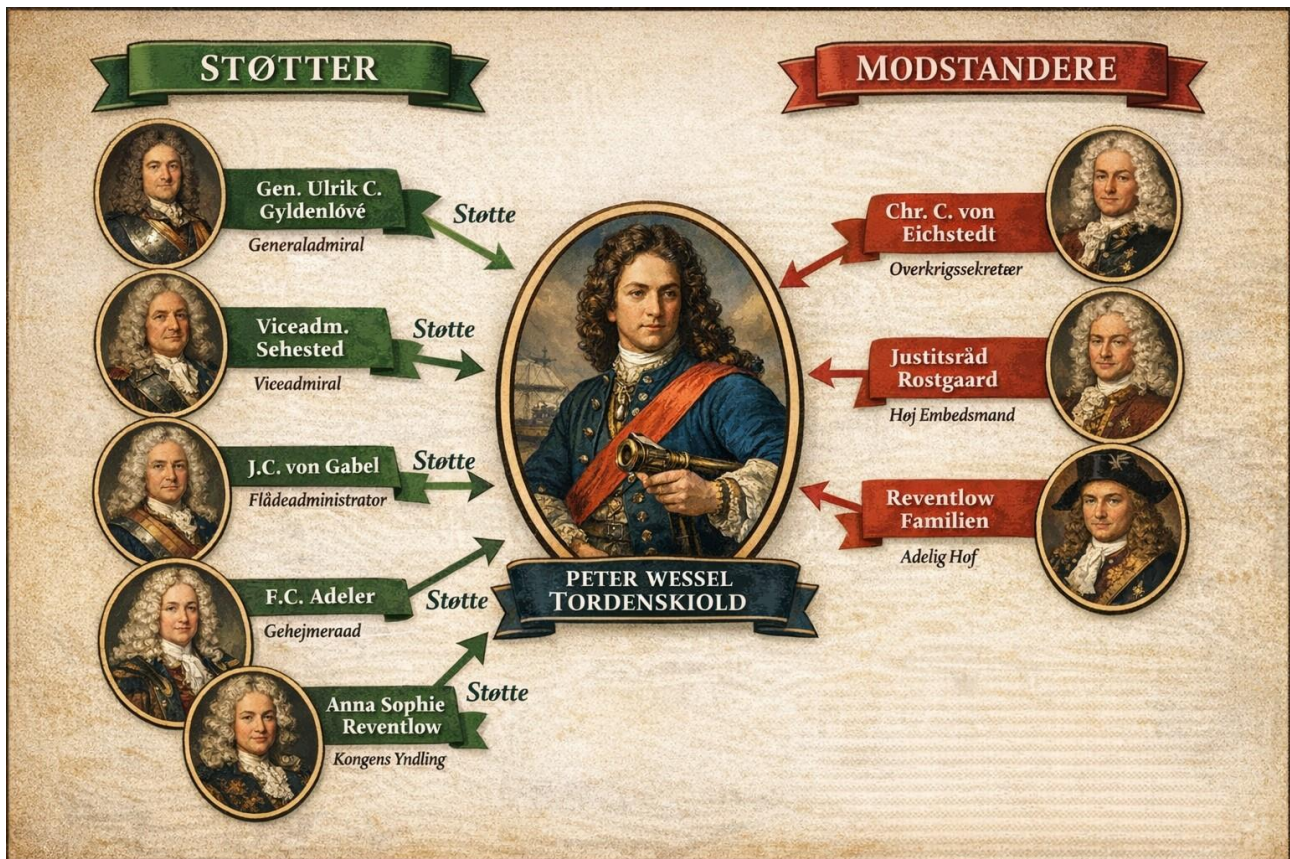
Hans rolle i teksten

- Teksten siger: *“Da Gabel havde faaet denne Efterretning og saaledes var sikker paa, at den svenske Flaade ...”*
- Det betyder, at Gabel modtog **efterretninger om den svenske flådes bevægelser**.
- Som ansvarlig embedsmand kunne han **instruere flådens officerer**, planlægge forstærkninger eller give ordrer til forebyggelse af fjendtlige operationer.

Forhold til Tordenskiold

- Tordenskiold var stadig **en yngre officer** på dette tidspunkt.
- Gabels efterretninger og instrukser **påvirkede de operationer, Tordenskiold deltog i**, fx blokader og angreb på svenske skibe.
- Gabel var altså **en vigtig del af den administrative støtte**, som gjorde Tordenskiolds aktioner mulige.

Gabel var embedsmand og flådeadministrator, som overvågede svenske bevægelser og sørgede for, at den dansk-norske flåde kunne handle strategisk, hvilket indirekte hjalp Tordenskiold med hans operationer.

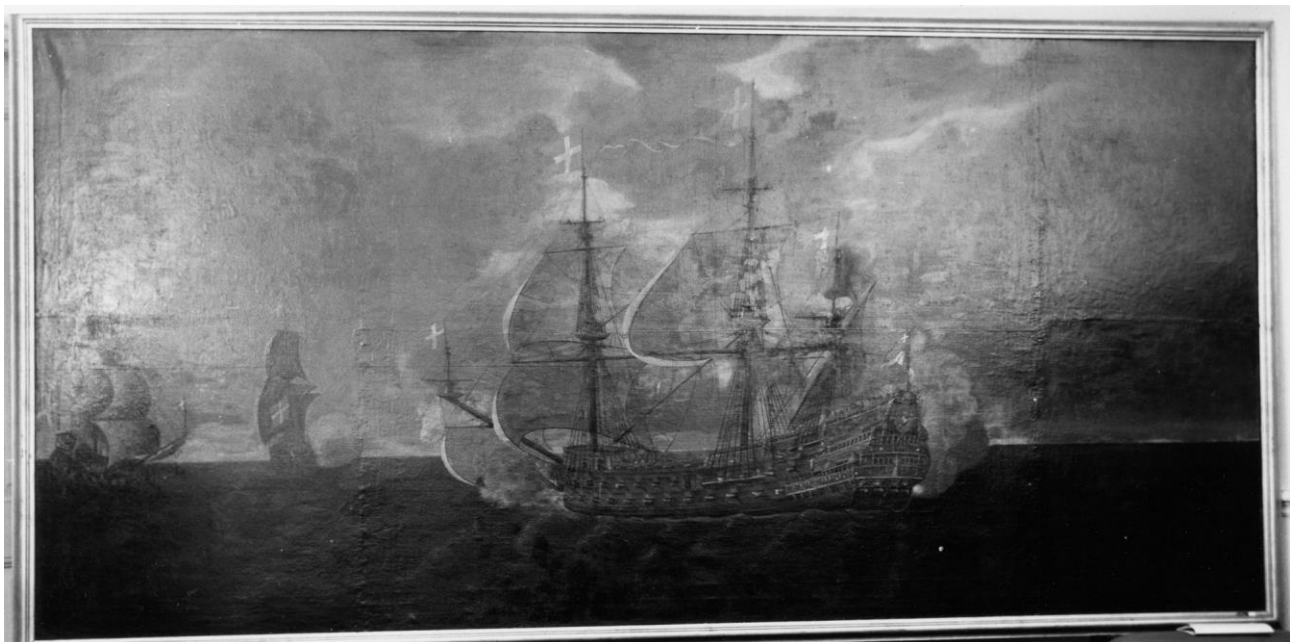
Side 43

Der findes ikke noget kendt bevaret portræt eller tegning af netop det svenske orlogsskib "Sophia Hedevig" fra din tekst — men vi kan vise typen af skibe, som den tilhørte, og fortælle lidt om, hvad vi ved om sådanne skibe:

Om *Sophia Hedevig*

Den skibstype, som *Sophia Hedevig* tilhørte, var en **orlogs- eller krigsskibs-liniestype**, altså store sejlskibe med mange kanoner, som fik navne efter adelige kvinder (der var almindeligt i 17- og 1700-tallet).

. Her er et eksempel på et lignende dansk orlogsskib fra 1600-tallet (ikke *Sophia Hedevig*, men samme type sejrende krigsskib):

Dette billede viser **HDMS Sophia Amalie**, et stort orlogsskib bygget i 1650. Det er et stort linieskib med mange kanoner på dækkene, som illustrerer, hvordan skibe af samme type som *Sophia Hedevig* kunne tage sig ud.

Side 44/45

Skibene i teksten

- **Nordstjernen**
 - Svensk orlogsskib, sandsynligvis et linjeskib.
 - Åbnede slaget ved at affyre en **bredside med 45 kanoner** mod det danske skib.
- **Island**
 - Dansk orlogsskib, sandsynligvis også et linjeskib.
 - Besvarede angrebet med **et tilsvarende kanonlag**.

Hvad det betyder

- Et **“glat 45-lag”** betyder, at 45 kanoner blev affyret samtidig fra ét kanonbatteri (typisk på samme dæk).
- Dette var standard taktik i søslag: **linjeskibe stod på linje og affyrede brede sider mod hinanden**.
- Slaget illustrerer **direkte flådekamp mellem Sverige og Danmark-Norge** i Østersøen.

Historisk kontekst

- Begge skibe var en del af **større flådeformationer**, men det individuelle duel-øjeblik var afgørende for morale og skibets overlevelse.
- Sådanne duel-situationer var typiske, når mindre skibe som Tordenskiolds galejer observerede og rapporterede fjendens bevægelser.

Kort sagt

- *Nordstjernen* = svensk linjeskib, åbnede slaget
- *Island* = dansk linjeskib, svarede igen
- 45 kanoner på hver side = massiv bredside, typisk flådetaktik i 1700-tallet

Side 45

Her omtales et **specifikt søslag eller angreb**, hvor **Peter Wessel Tordenskiold** får ordre til at angribe det svenske skib „Hvide Ørn“. ⚓

Skibet i teksten

- **„Hvide Ørn“**
 - Svensk fregat
 - **30 kanoner**, hvilket gør det til et mellemstort krigsskib (mindre end linjeskibe, større end galejer).
 - Fregatter blev typisk brugt til **eskorte, rekognoscering og hurtige angreb**.

Hvad teksten fortæller

- Tordenskiold fik **signal om at angribe** efter at have observeret fjendens skib.
- Dette viser hans **rolle som officer under operationer med større strategisk planlægning**:
 - Signal = kommunikation mellem skibe i flåden (fx kanonskud eller flag).
 - Angreb = manøvre skulle udføres hurtigt og præcist.
- En fregat med 30 kanoner var **en betydelig trussel**, men Tordenskiold havde ofte succes med overraskelsesangreb og hurtige taktiske beslutninger.

Kort sagt

- *Hvide Ørn* = svensk fregat med 30 kanoner
- Tordenskiold fik signal om at angribe → typisk **overraskelses- eller rekognosceringsaktion**
- Eksempel på hans **mod og taktiske dygtighed i Østersøen**

Side 45

Her beskriver teksten et klassisk problem i **søkrig og flådetaktik** under 1700-tallet:

Hvem og hvad

- „Prinds Christian“
 - Dansk orlogsskib eller fregat, sandsynligvis en **linjefregat eller orlogsskib af mellem størrelse**.
 - Navngivet efter en prins, som var almindeligt i danske skibe (fx Christian V eller Christian VI).
- „Roer“
 - Betyder her, at skibet **skulle følge ordrer fra kaptajnen eller flådens ledelse**, altså manøvrere efter taktisk signal.

Hvad teksten fortæller

- Skibet **havde problemer med at følge ordrerne**, muligvis på grund af:
 - Dårligt vejr eller stærk vind
 - Besætningens træning eller erfaring
 - Skibets størrelse og manøvreedygtighed
- Udtrykket *“kun med Vanskelighed formaaede ... at lystre sit Roer”* betyder, at **skibet næsten mistede kontrol under manøvreren**, hvilket var almindeligt i større skibe under kamp.

Kort sagt

- *Prinds Christian* = dansk orlogsskib
- Skibet kæmpede med **at manøvrere korrekt under kamp**
- Viser, hvor **komplekst søslag var**, især når mindre fartøjer som Tordenskiolds galejer skulle angribe større skibe.

Beskrivelse:

- Skibet affyrer kanoner mod fjenden, mens besætningen kæmper med ror og sejl i kraftig vind og bølger.
- Illustrationen viser, hvorfor det var vanskeligt at styre store orlogsskibe under kamp, især når man skulle følge ordrer præcist.
- Stiliseret i 1700-tals historisk stil, med dramatisk hav og detaljer på skib og besætning.

Dette giver et visuelt indtryk af, hvordan kamp og manøvrering kunne foregå under Tordenskiolds samtid.

Side 46

I teksten er **Admiral Flemming** sandsynligvis en reference til **Clas Larsson Fleming**, selvom det skal ses i historisk kontekst:

Hvem var Clas Larsson Fleming

- **Født:** 1592
- **Død:** 1644
- **Nationalitet:** Svensk
- **Stilling:** Svensk admiral og medlem af rigsrådet
- **Kendt for:**
 - Ledede den svenske flåde under Torstensson-krigen (1643–1645) mod Danmark.
 - Kendt for operationer i Østersøen, herunder **Kielerbugten**.
 - Overlevede blokader og manøvrerede flåden effektivt, indtil hans død.

Historisk relevans i teksten

- Teksten bruger Flemming som **historisk eksempel på en svensk flåde, der slap ud af en blokade** pga. dansk forsømmelighed (Admiral Galten).
- Gabel huskede denne historie for at understrege, at **den officer, der blev betroet vagten, skulle være ekstremt pålidelig** – derfor valgte han Tordenskiold.

Kort sagt

- Flemming = svensk admiral, kendt for sine flådeoperationer i Østersøen
- Bruges i teksten som **eksempel på, hvordan en flåde kan slippe, hvis man ikke passer sin vagtpost**
- Teksten forbinder Flemmings historie med **Tordenskiolds pålidelighed og dygtighed**.

Side 50

Admiral Just Juel Raben (1667–1741)

Just Raben var en dansk-norsk søofficer, der spillede en central rolle under **Den Store Nordiske Krig**. Han huskes primært som øverstkommanderende for den danske hovedflåde.

- **Slaget ved Rügen (1715):** Det var her, han førte den danske flåde mod den svenske. Selvom slaget teknisk set var uafgjort (taktisk), var det en strategisk sejr for Danmark, da det forhindrede svenskerne i at undsætte det belejrede Stralsund.
- **Forholdet til Tordenskiold:** Som du nævner i din tekst, fulgte Peter Wessel (Tordenskiold) med på sit skib "Hvide Ørn". Raben var kendt for at være en forsigtig taktiker, hvilket indimellem skabte gnidninger med den langt mere aggressive og vovelystne Tordenskiold.

Admiral Claes Sparre (1673–1733)

Claes Sparre var en fremtrædende svensk greve og admiral, som var Rabens modpart i de afgørende år af krigen.

- **Den svenske indsats:** Sparre havde til opgave at beskytte de svenske transporter af tropper og forsyninger til de svenske besiddelser i Nordtyskland (Pommern).

- **Udfaldet:** Efter det blodige sammenstød ved Rügen i 1715 blev hans flåde så medtaget, at han måtte trække sig tilbage til hovedbasen i **Karlskrona** for reparationer. Dette efterlod de svenske landstyrker i Pommern uden de nødvendige forstærkninger.

Kort fortalt

De to mænd repræsenterede hver deres flådemagt i kampen om herredømmet i Østersøen. Raben forsvarede de dansk-norske interesser og blokerede svenskernes vej, mens Sparre forsøgte at holde livlinjen til de svenske områder i Tyskland åben.

De taktiske manøvrer under Slaget ved Rügen (8. august 1715)

Slaget er et klassisk eksempel på datidens **linjetaktik**, men det blev præget af både vejret og mangel på ressourcer:

1. **Linje mod linje:** Den danske flåde under Raben og den svenske under Sparre lagde sig på to parallelle linjer ("kølvandsorden"). Formålet var at kunne affyre de tunge bredsider mod fjenden uden at ramme egne skibe.
2. **Det blodige sammenstød:** Kampen var ekstremt intens. Begge flåder bestod af omkring 20-21 linjeskibe. Kanonaden var så kraftig, at mange skibe fik skudt masterne ned og fik store huller i skroget. Det er her, beskrivelsen "et blodigt slag" kommer fra – tabstallene var høje på begge sider.
3. **Vinden og positionen:** I datidens søkrig handlede alt om at "vinde luvart" (at have vinden i ryggen i forhold til fjenden). Raben formåede at holde sin flåde samlet, hvilket tvang Sparre til at opgive forsøget på at bryde igennem til Pommern.
4. **Hvorfor blev svenskerne ikke knust?** Som din tekst nævner, løb den danske flåde tør for krudt og ammunition. Efter mange timers uafbrudt skydning var lagrene tomme. Raben turde ikke forfølge Sparre hele vejen til Karlskrona af frygt for at stå forsvarsløs, hvis svenskerne vendte om.
5. **Den strategiske betydning:** Selvom Sparre slap væk til Karlskrona, var hans mission slået fejl. Han fik aldrig leveret de vitale forsyninger og tropper til Stralsund. Dette betød i sidste ende, at den svenske konge, Karl 12., måtte opgive byen og flygte tilbage til Sverige.

Det var netop i dette kølvand, at Wessel (Tordenskiold) for alvor begyndte at skabe sig et navn som en af Nordens mest frygtede søhelte.

Side 51

Her er en præsentation af de tre fremtrædende officerer, der faldt under det voldsomme søslag i Præstø Bugt (Jasmund/Rügen) den 8. august 1715:

Just Juel (1664–1715)

Just Juel var en af Danmarks mest respekterede søofficerer og fungerede som viceadmiral under Admiral Raben.

- **Baggrund:** Han stammede fra en kendt dansk adelsslægt og var bror til diplomaten Jens Juel. Han havde gjort tjeneste i både den hollandske og russiske flåde, før han vendte hjem til Danmark.
- **Indsats i Rusland:** Han er i dag særligt kendt for sine dagbøger fra sin tid som dansk gesandt hos den russiske tsar Peter den Store, som giver et unikt indblik i datidens Rusland.
- **Læs hans Dagbog her.**
- **Hans død:** Under slaget ved Rügen førte han den danske fortrop. Han stod på dækket af sit skib, da han blev ramt af en svensk kanonkugle, der rev det ene ben af ham. Han døde kort efter af sine kvæstelser. Hans død blev betragtet som et stort tab for den danske flåde.
-

Schoutbynacht (Viceadmiral) Caspar Otto Sperling Lillie (1660–1715)

Lillie var en erfaren svensk søofficer, der førte en af de svenske deleskadroneer under Admiral Sparre.

- **Rolle i slaget:** Han var en del af den svenske hovedflåde, der skulle forsøge at bryde den danske blokade.
- **Hans død:** Ligesom Just Juel befandt han sig midt i den mest intense beskydning. Han faldt på sit post under de blodige kampe, hvilket bidrog til det kaos, der opstod i den svenske linje, og som siden tvang flåden til at trække sig mod Karlskrona.

•

Viceadmiral Gustaf von Henrich (ofte skrevet Henck) (1658–1715)

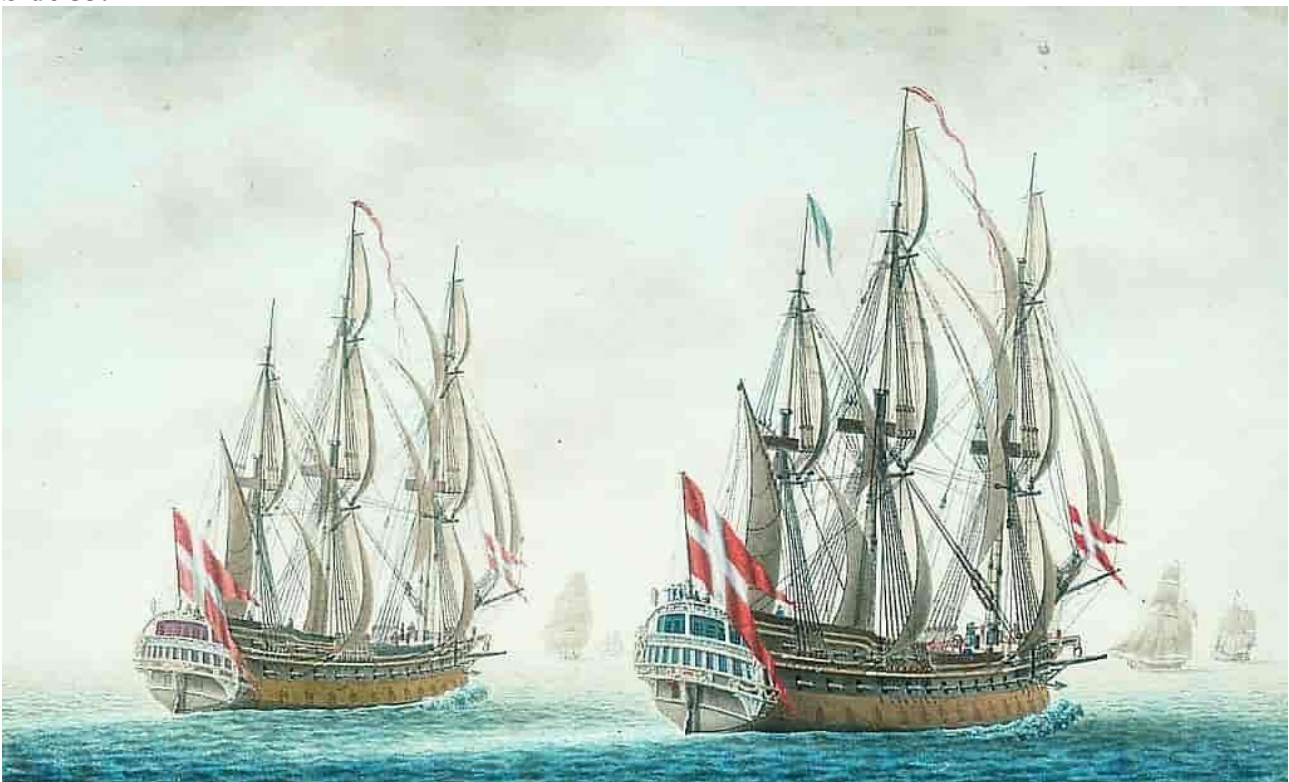
Henck (eller Henrich) var endnu en højtstående svensk officer, der mistede livet denne dag.

- **Erfaring:** Han var kendt som en dygtig taktiker og havde tjent den svenske krone i mange år under Den Store Nordiske Krig.
- **Betydning:** At Sverige mistede to så højtstående officerer (Lillie og Henck) i samme slag, var et hårdt slag for den svenske flådeledelse. Det var en af årsagerne til, at Admiral Sparre efter mørkets frembrud vurderede, at flåden var for "ilde tilredt" til at fortsætte operationen mod Pommern.

Sammenfatning

Slaget ved Rügen var usædvanligt tabsrigt for officerkorpset på begge sider. Tabet af Just Juel på dansk side og både Lillie og Henck på svensk side understreger, hvor tæt og voldsom kampen var, da linjeskibene lå side om side og affyrede deres bredsider direkte mod hinanden.

Side 53.

“Elephanten” var et berømt dansk linjeskib (flagskib) i den danske flåde i 1700-tallet. Skibet er især kendt for sin rolle i Slaget på Reden.

Grundlæggende fakta

- **Type:** Linjeskib (ship of the line)
- **Nation:** Danmark

- **Søsat:** 1770'erne (1771)
- **Bevæbning:** ca. **70 kanoner**
- **Funktion:** Flagskib for den danske flåde i perioder

Rolle i Slaget på Reden (1801)

Under slaget mod den britiske flåde under **Horatio Nelson** lå *Elephanten* i den danske forsvarslinje ved **København**.

- Skibet blev kommanderet af **Olfert Fischer**, som var den danske øverstkommanderende.
- *Elephanten* fungerede som **kommandoskib** under slaget.
- Det var et af de stærkest bevæbnede danske skibe i kampen.

Hvad skete der med skibet?

Efter slaget fortsatte skibet i dansk tjeneste nogle år endnu, men blev senere **taget ud af tjeneste og ophugget** i begyndelsen af 1800-tallet.

Sjov detalje

Navnet **“Elephanten”** fulgte en dansk tradition for store og imponerende skibsnavne, der skulle signalere **styrke og magt**.

Side 54.

Orlogsskibet “Øsel” var et dansk-norsk **linjeskib (orlogsskib)** fra begyndelsen af 1700-tallet. Skibet var opkaldt efter øen **Øsel**, som dengang havde historisk tilknytning til Danmark.

Historisk sammenhæng

Skibet er bl.a. kendt fra episoder under **Store Nordiske Krig** (1700-1721), hvor den dansk-norske flåde kæmpede mod Sverige i Østersøen.

En berømt episode involverer søhelten **Peter Wessel Tordenskiold**. Han overvejede at angribe og erobre *Øsel*, men hans besætning nægtede, fordi skibet havde langt større besætning og ildkraft.

Kaptajn “Søstjerne”

Navnet **“Capitain Søstjerne”** (eller Søe-Stjerne) forekommer i gamle danske kilder som en officer i flåden. Mange oplysninger om sådanne kaptajner findes i **søofficers- og flåderuller fra 1700-tallet**, men de er ofte nævnt i gamle dokumenter, dagbøger eller logbøger.

Side 60

“Tamp på Holmen” er et historisk udtryk fra den danske flåde.

Hvad betyder det?

På **Holmen** – flådens gamle base i **København** – blev søfolk tidligere straffet med **tamp**, altså **piskeslag med et reb**.

- En **tamp** = et tykt reb eller tov.
- Straffen bestod i, at sømanden blev **bundet og pisket med tampen** foran besætningen.
- Det blev brugt som **disciplinær straf** i flåden i 1600- og 1700-tallet.

Hvor udtrykket kommer fra

På Holmen fandtes en fast plads, hvor straffen blev udført. Derfor opstod udtrykket:

”at få tamp op Holmen”

betyder at **blive straffet hårdt**.

Historisk periode

Straffen blev brugt i den dansk-norske flåde under konger som f.eks. **Christian IV** og senere i 1700-tallet, men den blev efterhånden afskaffet i takt med reformer i militæret.

Side 63

Et **adelspatent** (som f.eks. det der blev udstedt til familiemedlemmer af familien Wessel) er et **officielt brev/dokument fra kongen, der formelt ophøjer en person og dennes efterkommere til adelig status** i rige som Danmark–Norge. Det fungerer som bevis på adelsstandens tildeling fra suverænen.

Hvad betyder “adelspatent”?

- Et *adelspatent* er kongens *brev* (bogstavligt et åbent brev eller ”patent”), hvori han erklærer, at en person og ofte dennes børn/livs arvinger er gjort adelige.
- Det var et almindeligt redskab i fyrste- og kongemagten til at tildele adelige rettigheder og privilegier til enkeltpersoner, ofte som **belønning for tjeneste, tapperhed, fortjeneste eller særlig indsats**.
- Adelspatenter adskiller sig fra **uradel**, som er adel der stammer fra gammel fødselstradition, ved at patentet *skaber* adeligt ophav for netop den person/slægt.

Eksempel: Wessels adelspatent

Et berømt eksempel er tildelingen af adelspatent til **Peter Wessel**, også kendt som **Tordenskiold**, den 24. februar 1716. I patentet giver **Kong Frederik IV** ham (og hans ægte børn og efterkommere) alle privilegier og rettigheder som adelige i Danmark og Norge som en belønning for hans tro tjeneste og tapperhed som søofficer.

Hvad gav et adelspatent ret til?

Når et adelspatent er udstedt:

- har modtageren ret til at bære adelig titel og deltage i adelsstanden.
- kan slægten ofte videreføre status til efterkommere, hvis det er specificeret i patentet.
- er der skriftligt bevis på ophøjelsen i arkiverne og i adelens registre.

Kort sagt var **Wessels adelspatent** det dokument, hvorpå kongen formelt gjorde ham og hans familie til adelige som tak for hans tjeneste.

Side 63/64

Her er en visuel gengivelse af **Tordenskiolds våbenskjold**, baseret på beskrivelsen fra hans adelspatent. Felterne og symbolerne matcher præcist det historiske våben: lyn, ørn, kanoner og løve med sværd.

Side 68

Barthold Heinrich von Lützow

Barthold Heinrich von Lützow (1654–1729) var en dansk-norsk generalløjtnant og medlem af den mecklenburgske adelsslægt von Lützow. Han gjorde tjeneste som kommanderende general i Norge under Den Store Nordiske Krig og var en af de højest rangerede danske officerer i rigets nordlige del.

Nøglefakta

- **Født:** 1654 i Mecklenburg
- **Død:** 1729
- **Tjeneste:** Dansk-norsk hær, general og kommanderende i Norge
- **Familie:** Søn af Joachim von Lützow og Dorothea von Hahn
- **Orden:** Ridder af Dannebrogordenen

Militær karriere

Lützow tilhørte en militær slægt med lange traditioner i dansk og tysk tjeneste. Han avancerede i den danske hær i slutningen af 1600-tallet og blev udnævnt til generalløjtnant. Under Den Store

Nordiske Krig havde han det øverste kommandoansvar i Norge, hvor han organiserede forsvaret mod svenske invasionsforsøg, herunder Svensk invasion af Norge (1716).

Ejendom og virke

Som officer og adelsmand ejede Lützow godset Tomb i Østfold og havde tilknytning til flere herregårde i Norge og Nordtyskland. Han blev kendt som en dygtig administrator og loyal embedsmand for den dansk-norske krone.

Arv og eftermæle

Lützow var gift med Johanna Elisabeth von Metternich og havde efterkommere, der fortsatte i både dansk og tysk adels- og embedsstand. Hans portræt opbevares i Norsk portrettarkiv og viser ham i rustning som generalløjtnant. Han regnes som en central figur blandt de danske militære ledere, der styrkede Norges forsvar i begyndelsen af 1700-tallet.

Side 71/72

Et klassisk eksempel på **norsk lokal patriotisme under den store nordiske krig** (1700–1721) og illustrerer, hvordan byer og borgere aktivt modarbejdede svenske invasioner. Lad os bryde det ned:

Baggrund

- Vi taler om **Frederikssteen** (den nuværende **Fredriksten festning** i Halden, Norge), som var en strategisk vigtig grænsefæstning mod Sverige.
- Svenskerne forsøgte gentagne gange at invadere Norge, især under Karl XII, men mødet med lokal modstand og fæstningernes forsvar gjorde det svært.

Borgerskabets rolle

- Byens borgere, ledet af **brødrene Hans og Peter Colbjørnsen**, indgik en aftale med **kommandanten på fæstningen**:
 - Hvis fjenden trængte ind i byen, skulle borgere **sætte ild til deres egne huse** for at forhindre, at fjenden kunne bruge byen som base.

- Dette er et tidligt eksempel på ”brændt jord”-strategi, men her udført af civile i samarbejde med militær ledelse.

Peter Colbjørnsen

- Ifølge samtidige digtere var det **Peter Colbjørnsen**, der var den første til at sætte ild på sit hus – et symbol på **mod, patriotisme og vilje til at ofre egne ejendele for landets frihed**.
- Historien er også blevet romantiseret i norsk litteratur som et eksempel på **folkelig nationalfølelse og had til svenskerne**.

Kort sagt viser passagen, hvordan **norske borgere og lokale ledere aktivt deltog i forsvar af deres land**, og hvordan personlige ofre blev en del af fortællingen om nationalt mod under svenskernes invasioner.

Side 73

Dynekilen – naturlig havnebeskyttelse

- **Havnen er smal og snoet**, med et indløb kun omkring 180 skridt bredt.
 - Det betyder, at større skibe ikke kan navigere frit og kun kan passere ét ad gangen.
 - Dette gør havnen ideel til forsvar, da fjenden ikke kan angribe i bred formation.
- **Skjær og klipper** langs indløbet giver yderligere naturlig beskyttelse.
 - Skibene er begrænset til en bestemt rute, hvilket gør dem sårbare, hvis de angribes af kanoner eller infanteri.

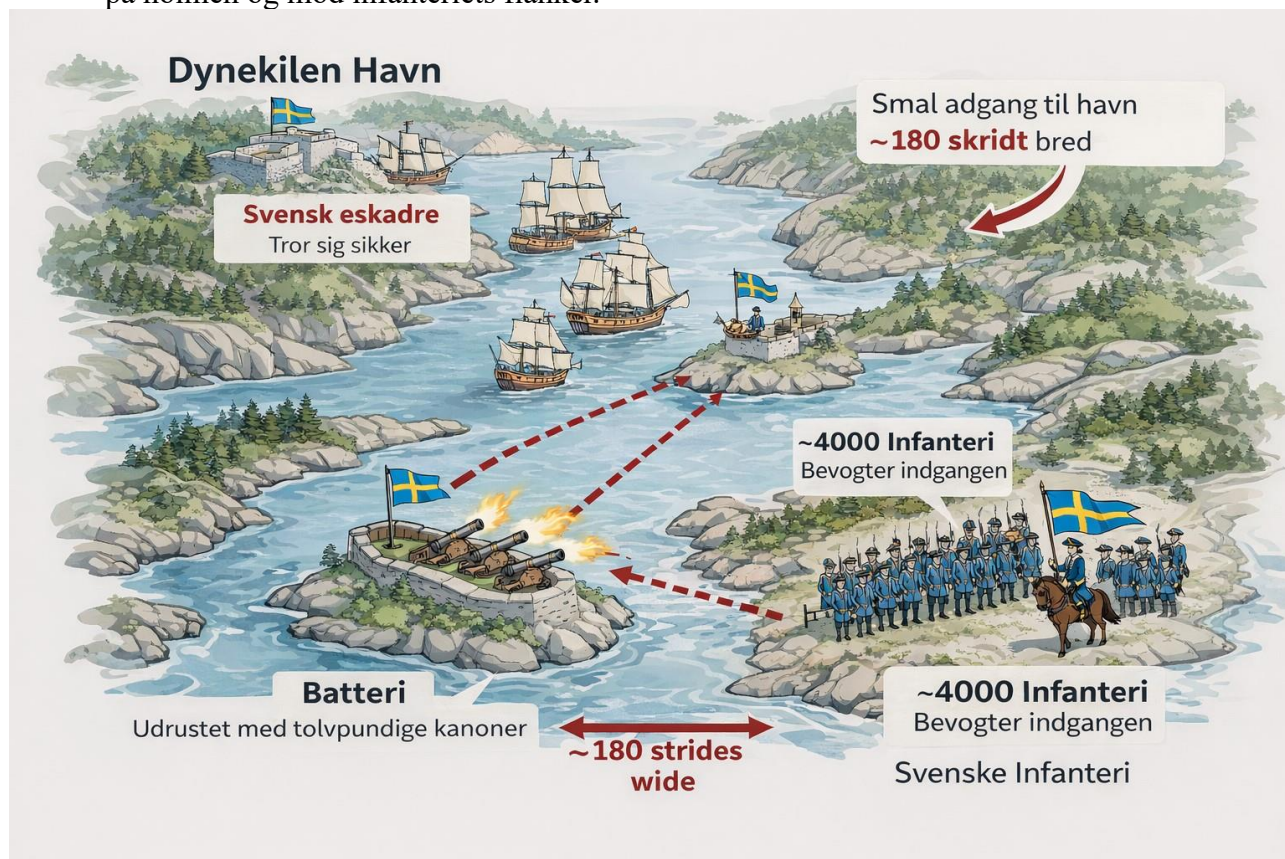
Forsvar

- **Batteri på en lille holm** midt i indløbet:
 - Tolv pundige kanoner kunne beskyde fjendtlige skibe på indløbet.
 - En holm midt i indløbet betyder, at skibe skulle passere på begge sider af kanonerne og dermed udsættes for krydsskyts.
- **Infanteri på cirka 4000 mand:**

- Denne styrke kunne hurtigt reagere, hvis fjenden forsøgte at trænge ind.
- Kombinationen af kanoner og infanteri gjorde havnen næsten uindtagelig for direkte angreb.

Strategisk vurdering

- Dynekilen var derfor et **næsten perfekt naturligt og kunstigt forsvarspunkt**.
- Enhver fjende, der forsøgte at angribe her, måtte tage betydelig risiko, både mod kanonerne på holmen og mod infantriets flanker.

Side 78

Lieutenant Grib var en officer under **Peter Wessel Tordenskiold**'s kommando under den store nordiske krig (1700–1721). Han var kendt som en modig og dygtig sømand, der deltog i flere dristige operationer mod svenske skibe og installationer.

Fra de beskrivelser, du har givet:

- Grib fungerede som **førstemand på en lille chalup kaldet "Grip"**, som blev brugt til hurtige angreb og rekognoscering.
- Han blev anerkendt af Tordenskiold for sin **opfindsomhed og mod**, f.eks. da han roede frem til det svenske skib **"Steenbukken"** under fjendens musketildækning og tog kontrol over det.
- Hans handlinger blev betragtet som **eksempler på effektivt småskibsangreb**, hvor snilde og timing var vigtigere end rå styrke.

Kort sagt var **Lieutenant Grib** en **vigtig, modig officer og Tordenskiolds betroede mandskab**, specialiseret i småbådsoperationer og hurtige angreb.

Steenbukken var et svensk skib, nærmere betegnet en stykpram, som blev brugt i den store nordiske krig.

Hvad er en stykpram?

- En **stykpram** er et **fladt, tungt skib**, ofte med lav dybgang, designet til at **bære kanoner (stykker) og artilleri** på indre farvande eller kystnære områder.
- De var typisk **kortere og bredere end almindelige orlogsskibe**, og kunne navigere i **sund, fjorde og lave havne**, hvor større skibe ikke kunne komme til.
- Stykprammer blev brugt som **flydende batterier**: de lå stille eller næsten stille, og kunne skyde med deres kanoner mod fjendtlige skibe eller støtte kystforsvar.

Steenbukken i konteksten med Tordenskiold

- Den blev **stationeret i en bugt**, beskyttet af musketildækning fra land, hvilket gjorde den vanskelig at angribe.
- Lieutenant Grib og hans chalup **"Grip"** gennemførte en dristig operation, hvor de **roede ombord på stykprammen under fjendens ild**, hvilket var både farligt og modigt.
- Dette var et typisk eksempel på **Tordenskiolds småbådsoperationer**, hvor **mod, timing og overraskelse** blev brugt til at overmande stærkere fjender.

Side 95

Ny-Elfsborg var en **svensk fæstning og borganlæg** ved indløbet til **Gøteborgs skærgård** i det sydvestlige Sverige under 1600- og 1700-tallet. Den havde en strategisk vigtig position, fordi den **kontrollerede indsejlingen til floder og fjorde**, der førte ind til Gøteborg.

Kort fakta om Ny-Elfsborg

- **Bygget**: Oprindeligt omkring 1650'erne som del af Sveriges kystforsvar.
- **Placering**: På en **lille ø** i elvens eller fjordens indløb, ofte omgivet af vand og klipper.
- **Formål**: At **beskytte Gøteborg** mod flådeangreb og kontrollere skibstrafik.

- **Besætning:** Bevogtet af kanoner og infanteri, typisk på 100–300 mand afhængig af periode og trussel.
- **Historisk betydning:** Under den store nordiske krig blev Ny-Elfsborg ofte **mål for danske flådeaktioner**, herunder Tordenskiolds operationer.

I konteksten af Tordenskiold

- Når teksten nævner, at Wessel (Tordenskiold) **"lagde sig nærmere Ny-Elfsborg"**, betyder det, at hans flåde **nærmede sig indsejlingen til Gøteborg**, hvor Ny-Elfsborg fæstningen overvågede fjorden.
- Målet med at kaste anker nær fæstningen var typisk at **blokere, observere eller forberede et angreb på fjendens flåde eller fæstning**, mens små fartøjer som chaluppen "Noæh Ark" med Capitain Grib i spidsen kunne udføre rekognoscering eller overraskelsesangreb.

Kort sagt: Ny-Elfsborg = strategisk svensk fæstning ved indløbet til Gøteborg, som Tordenskiold måtte tage højde for under sine operationer.

Side 101

Hem var - Det korte svar er, at **Capitain (Christian) Vosbein** var en dansk-norsk søofficer, der blev Tordenskjolds store "nemesis" internt i flåden. Han huskes primært for sit konfliktfyldte forhold til Tordenskjold og for sin rolle (eller mangel på samme) under angrebene mod Gøteborg og Ny Elfsborg i 1717 og 1719.

Her er de vigtigste detaljer om ham:

1. Konflikten ved Ny Elfsborg

Vosbein var kaptajn på fregatten *Sørideren*. Under Tordenskjolds forsøg på at spærre det svenske indløb til Gøteborg, opstod der en voldsom scene. Tordenskjold beordrede sine skibe til at forfølge svenskerne tæt ind under fæstningen Ny Elfsborg, men Vosbein nægtede at følge efter med den begrundelse, at han manglede en lods og ikke kendte de farlige vande.

Tordenskjold blev rasende og affyrede et skarpt skud hen over Vosbeins skib, mens han råbte de berømte ord:

"Hvad Fanden ligge I der og nøler efter? Hvorfor forfølge I ikke Fjenden?"

2. Anklaget for fejhed og ulydighed

Tordenskjold mente, at Vosbeins forsigtighed i virkeligheden skyldtes mangel på mod og "conduite" (duelighed). Han sendte senere Vosbein til København for at blive stillet for en krigsret, da han mente, at Vosbeins optræden havde ødelagt muligheden for at vinde en afgørende sejr. Vosbein risikerede teknisk set dødsstraf for ulydighed under kamp.

3. De mægtige venner

Det, der gjorde Vosbein særligt farlig for Tordenskjold, var hans forbindelser. Vosbein var svoger til den mægtige admiralitetssekretær **Gabel**. Det betød, at han havde venner ved hoffet, som beskyttede ham og arbejdede imod Tordenskjold bag kulisserne. Dette bidrog til de mange juridiske kampe og undersøgelser, som Tordenskjold måtte kæmpe mod i de senere år af sit liv.

Retssagen mod Capitain Vosbein

Efter det mislykkede angreb på Göteborg og Ny Elfsborg i 1717, var Tordenskjold rasende. Han anklagede formelt Christian Vosbein for **ulydighed og fejhed i tjenesten**, fordi Vosbein ikke var fulgt efter ind i det farlige farvand ved fæstningen.

- **Anklagen:** Tordenskjold mente, at Vosbein bevidst havde holdt sit skib, *Søridderen*, tilbage, hvilket gav svenskerne mulighed for at undslippe og reorganisere forsvaret.
- **Forsvaret:** Vosbein forsvarede sig med, at han ikke havde en lokal lods. Han argumenterede for, at det ville være uansvarligt og mod sømandsskik at sejle et af kongens dyre skibe på grund i ukendt farvand under beskydning.
- **Resultatet:** Selvom Tordenskjold pressede på for en hård dom, blev Vosbein i første omgang frikendt af krigsretten i 1718. Det skyldtes i høj grad hans magtfulde svoger, **Christian Carl Gabel**, der sad som oversekretær i Admiralitetet. Gabel sørgede for, at sagen blev trukket i langdrag, og at dommerne var positivt stemt over for Vosbein.
- **Efterspillet:** Sagen endte med at skade Tordenskjolds omdømme i København mere end Vosbeins. Den blev startskuddet til en årelang chikane mod Tordenskjold fra de højere officerers side.

Peter de Klerck (Den loyale støtte)

Peter de Klerck var en af de få officerer, som Tordenskjold rent faktisk stolede på og respekterede. Hvor Vosbein var forsigtig og regelret, var de Klerck handlingens mand.

- **Rolle under angrebet:** Han var kaptajn og fungerede ofte som Tordenskjolds højre hånd i de svære farvande omkring Göteborg. Da Tordenskjold i 1719 gennemførte det dristige angreb på den svenske flåde i selve Göteborgs havn (Gathenhielms flåde), spillede de Klerck en nøglerolle i at lede de mindre fartøjer og fladbåde helt tæt på de svenske batterier.
- **Specialist i kystkrig:** Han var ekspert i at manøvrere i skærgården. Det var de Klerck, der ofte fik til opgave at rekognoscere og finde de passager, som de større skibe ikke turde sejle i.
- **Forholdet til Tordenskjold:** De Klerck var kendt for sin loyalitet. Han vidnede ofte til fordel for Tordenskjold i de mange undersøgelser, som Admiralitetet satte i værk. Han var den type officer, Tordenskjold ønskede, at alle andre (inklusive Vosbein) var: modig, hurtig og villig til at løbe en risiko for sejren.

Olof Strömstierna (Den svenske modstander)

Olof Strömstierna (født Ström) var en af Sveriges mest erfarne søofficerer og en af Tordenskjolds mest kompetente modstandere.

- **Baggrund:** Han startede som kaperkaptejn (lovlig sørøver) og arbejdede sig op til admiral. Han kendte hver en sten og rev i skærgården omkring Göteborg og Strömstad.

- **Forsvaret af Gøteborg:** Det var Strömstierna, der organiserede det svenske forsvar mod Tordenskjolds blokade. Han vidste, at de store danske linjeskibe ikke kunne sejle ind på det lave vand, så han brugte mindre, hurtige galejer til at chikanere den danske flåde.
- **Slaget ved Dynekilen:** Han er mest berømt for at være den svenske øverstbefalende, som Tordenskjold overrumplede i Dynekilen i 1716. Her mistede Strömstierna næsten hele sin flåde, men han overlevede og genopbyggede det svenske forsvar, så han igen kunne stå ansigt til ansigt med Tordenskjold ved Ny Elfsborg i 1717 og 1719.
- **Strategi:** Han var mester i defensiv krigsførelse. Ved at placere kanonbatterier på land og spærre indløbene med sænkede skibe og kæder, gjorde han det umuligt for Tordenskjold at indtage Gøteborg, selvom Tordenskjold vandt de fleste af de direkte sammenstød på vandet.

Hvorfor er de interessante sammen? Kontrasten mellem de to sider er fascinerende:

1. **Tordenskjold & de Klerck:** Repræsenterede den offensive, næsten dumdristige stil, der satsede på overraskelse og fart.
2. **Strömstierna:** Repræsenterede den seje, lokalkendte modstand, der udnyttede geografien til at udmatte angriberen.

Det var netop Strömstiernas dygtige forsvar og de svære naturforhold, som **Vosbein** brugte som undskyldning for ikke at rykke frem – mens de Klerck og Tordenskjold mente, at modet kunne overvinde begge dele.

B. S Ingemand Digt om:

Tordenskjold

Rul henover Fjeld og Bælt,
Kæmpesang om Nordens Helt!
Sjung med et Aarhundreds Røst
Heltens Navn fra Kyst til Kyst!

Tordenskjold! dit Kæmperye
Lysner stolt som Lyn i Skye —
Navn, som trodser Mulm og Grav!
Rul som Torden over Hav!

Rask han fløi paa Ørnen hvid;
Fjerde Fredrik saae hans lid:
Lystig, naar han Sværdet svang,
Lykken sang hans Seierssang.

Hist med Hæderssværd i Mund
Svømmed han som Hval i Sund;
Her gjenlød i Fjendehavn
Under Flammebrag hans Navn.

Danmark! glem ei stolte Syn!
Over Hav foer Lyn paa Lyn —
Tordner lød om Dannebrog —

Det var Tordenskjold, der flog.

Ton fra Marstrands gamle Vold,
Snilde Sagn om Tordenskjold!
Kæmpen sprang som Fisker ind —
Stod som Helt paa Borgens Tind.

Ton fra Dynekilens Havn,
Store seiersstolte Navn!
Her med Ild og Blod han skrev,
Klippeland, dit Frihedsbrev —

Norge! stolt du vidne kan:
Han har frelst sit Fædreland!
Tolvte Carl! du saae med Gru,
Tordenskjold var stor som du.

Norge! priis din Kæmpe bold!
Danmark! priis din Tordenskjold!
Sverrigs stolte Kæmpedrot!
Favn ham høit i Himmelflot!

Ven med Fjende bandt hans Krands —
Trende Riger saae hans Glands —
Navn, som trodser Mulm og Grav!
Rul som Torden over Hav!

Kort forklaring:

Digtet blev skrevet i den romantiske nationalperiode i 1800-tallet.

Ingemann fremstiller Tordenskiold som en nordisk helt, hvis ry lever videre efter døden.

Der henvises til historiske steder og begivenheder som Marstrand og Dynekilen, hvor Tordenskiold vandt berømte sejre.

Side 105

Laurvigen (i dag skrevet **Larvik**) er en by og kommune i Vestfold fylke i det sydøstlige Norge. Den ligger smukt placeret ved kysten, inderst i Larviksfjorden, omkring 105 kilometer sydvest for Oslo.

Her er en oversigt over, hvad Laurvigen er, og dens historiske betydning:

Hvor ligger det?

- **Beliggenhed:** Byen ligger ved udløbet af Numedalslågen og Farriselven.
- **Moderne status:** Det er i dag en vigtig havneby med færgeforbindelse til Hirtshals i Danmark.

Hvad er Laurvigens historie?

Laurvigen har en tæt historisk tilknytning til Danmark, især gennem adelslægter og industri:

- **Grevskabet Laurvig:** Oprettet i 1671 af Ulrik Frederik Gyldenløve (uegte søn af Frederik 3.). Det var det førende grevskab i Danmark-Norge og omfattede enorme landområder, skove og miner.

- **Industrielt centrum:** Byen voksede op omkring **Fritzøe Jernværk** og savværkerne ved Farriselven. Det var et af Norges vigtigste industristeder i flere århundreder.
- **Slægten Ahlefeldt-Laurvig:** Da den mandlige linje af Gyldenløves slægt uddøde i 1785, overgik grevskabet til den danske slægt Ahlefeldt (hvorefter de tog navnet Ahlefeldt-Laurvig). Selvom grevskabet senere blev solgt til den danske konge og siden til private (familien Treschow), bærer den danske grevslægt stadig navnet i dag.
- **Kuranstalt:** I 1800-tallet blev byen også kendt som en populær kurby ("Laurvig Bad"), hvor folk rejste til for at få behandling med mineralvand og mudderbade.

Side 108

Generalmajor Gjerta

Christian Ludvig von Gjerta (eller Gierta) var en fremtrædende svensk officer under Store Nordiske Krig. Han er især kendt for sin rolle som ingeniørofficer og kommandant.

- **Rolle i Strømstad:** Han var ansvarlig for at udbygge byens forsvar mod de dansk-norske angreb, som Tordenskiold anførte.
- **Ingeniørkunst:** Det var Gjerta, der planlagte og overvågede opførelsen af de svære batterier og skandser, som skulle gøre det umuligt for fjendtlige skibe at trænge ind i havnen.
- **Betydning:** Hans indsats var afgørende for, at Strømstad kunne fungere som en vigtig forsyningsbase for den svenske hær under Karl 12.s felttog mod Norge.

Batteriet Carolus

Batteriet var opkaldt efter den svenske konge, **Karl 12.** (Carolus Rex), og var en del af et omfattende fæstningsanlæg.

- **Placering:** Det blev anlagt på den lille ø **Laholmen**, som via en bro var forbundet med selve Strømstad. Denne placering gav batteriet et perfekt skudfelt over indsejlingen.
- **Bestykning:** Som nævnt i din tekst var det udstyret med **14 attenpundige kanoner**. Det var meget kraftigt artilleri til kystforsvar, der kunne gennemhulle datidens træskibe.
- **Funktion:** Carolus-batteriet var den primære hindring for Tordenskiold under det berømte slag i Strømstad i 1717. Selvom danskerne angreb med stor voldsomhed, formåede de svenske batterier under Gjertas ledelse at drive dem tilbage med store tab.

Dette slag, som fandt sted den **8. juli 1717**, er et af de mest dramatiske søslag i den dansk-norske historie. Her er de vigtigste detaljer om begivenheden:

Tordenskiolds Plan

Efter succesen ved Dynekilen året før, ønskede Tordenskiold at ødelægge den svenske transportflåde i Strømstad for at stoppe Karl 12.s forsyninger til Norge. Han ankom med en styrke bestående af:

- **2 stykpramme** (fladbundede skibe med tungt artilleri).
- **2 galejer** og flere mindre fartøjer.

Slagets Forløb

Tordenskiold angreb tidligt om morgenen. Han mødte dog langt kraftigere modstand end forventet, netop på grund af **Gjertas** forsvarsværker:

1. **Ilddåben:** Da de danske skibe bevægede sig ind i havnen, blev de mødt af en morderisk ild fra **Batteriet Carolus** og de andre skandser, som Gjerta havde placeret strategisk.
2. **Gjertas Genistreg:** Gjerta havde ikke kun placeret kanoner på land, men også sænket skibe i indløbet for at spærre vejen, hvilket tvang Tordenskiolds skibe til at ligge stille under beskydning.
3. **Hård Kamp:** Kampen varede i over otte timer. Tordenskiolds flagskib blev skudt næsten i smadder, og han mistede mange mænd, herunder flere af sine betroede officerer.

Resultatet

For en af de få gange i sin karriere måtte Tordenskiold trække sig tilbage med uforrettet sag.

- **Tabene:** Danskerne mistede omkring 350 mand (døde og sårede), mens svenskerne slap billigere med ca. 150 mand.
- **Konsekvens:** Strömstad forblev på svenske hænder, og Gjerta blev hyldet som en helt for sit dygtige ingeniørarbejde, der reddede byen.

Side 114

Christian Sahlgaard var en dansk-norsk søofficer, der spillede en aktiv rolle i de maritime operationer under Store Nordiske Krig, herunder det dristige angreb på Strömstad i 1717.

Her er de vigtigste detaljer om ham:

Hans rolle ved Strömstad (1717)

I Tordenskiolds flådeafdeling ved angrebet på Strömstad havde Sahlgaard kommandoen over galejerne. Galejer var særligt vigtige i de svenske og norske skærgårde, da de både kunne sejle og roes, hvilket gjorde dem meget manøvredygtige på lavt vand og i vindstille vejr.

- **Tordenskiolds tillid:** At blive betroet kommandoen over galejerne under et så teknisk svært angreb som det mod Strömstad viser, at Sahlgaard var en erfaren officer, som Tordenskiold stolede på.
- **Opgaven:** Hans opgave var at støtte stykprammene (de tunge artilleriskibe) og dække dem mod svenske modangreb, mens de forsøgte at nedkæmpe batterier som "Carolus".

Karriere og fakta

- **Udnævnelse:** Han blev udnævnt til **Kaptajn den 13. februar 1711**.
- **Tjeneste:** Han tjente i den dansk-norske fællesflåde i en af krigens mest intense perioder (1710–1720), hvor kampene i de nordlige farvande mod Sverige var hyppige.
- **Afsked:** Han tog sin afsked fra flåden den **30. december 1719**, kort før fredsslutningen, hvilket var kutyme for mange officerer, da flåden blev skåret ned efter krigens afslutning.

Sahlgaard huskes primært som en af de officerer, der stod "i skyggen" af Tordenskiold, men som udførte det praktiske og farlige arbejde med at føre de mindre skibstyper helt tæt på de svenske fæstningsværker.

Side 122

Andreas Rosenpalm (1679–1754) var en dansk-norsk søofficer, hvis karriere blev tæt sammenvævet med Tordenskiolds efter det mislykkede angreb på Strømstad.

Her er de vigtigste punkter om hans rolle og person:

Rollen som Tordenskiolds afløser

Efter at Tordenskiold ikke formåede at indtage Strømstad i juli 1717, opstod der stor utilfredshed i det norske generalitet og hos kongen. Man besluttede at fratage Tordenskiold overkommandoen over den norske eskadre og give den til Rosenpalm.

- **Kommandoovertagelse:** Han overtog kommandoen den **22. august 1717**. Tordenskiold blev degraderet til blot at være skibschef under Rosenpalm, hvilket var en stor ydmygelse for den unge søhelt.
- **Skift i strategi:** Hvor Tordenskiold stod for en aggressiv og offensiv krigsførelse, var Rosenpalm langt mere forsigtig. Hans ledelse betød, at blokaden af Strømstad blev løsnet, hvilket gav svenskerne (og generalmajor Gjerta) arbejdsro til at genopbygge deres forsvar.

Karriere og rygte

Rosenpalm var en erfaren officer, men hans eftermæle er præget af de politiske intriger i flåden:

- **Rang:** Han havde titlen **Schoutbynacht** (en ældre betegnelse for kontreadmiral) og steg senere til admiral.
- **Personlighed:** Han beskrives ofte som en dygtig skibschef i sine yngre år, men som en mand, der i højere grad var præget af "klikevæsen" og personlige interesser senere i karrieren. Han var en del af den gruppe officerer, der var kritiske over for Tordenskiolds hurtige opstigning og utraditionelle metoder.
- **Resultater:** Historikere har ofte påpeget, at Rosenpalms tid som chef i Norge var "resultatløs". Hans passivitet gjorde det muligt for svenskerne at føre forsyninger frem til deres hær, hvilket forlængede krigen i grænseområderne.

Navnet

Han var født **Andreas Nielsen**, men blev adlet under navnet **Rosenpalm**. Hans far var den indflydelsesrige embedsmand Poul Nielsen Rosenpalm.

Det er en fascinerende sag, fordi den viser det enorme politiske pres og de personlige fejder, der rasede bag frontlinjen. General **Frederik Wilhelm von Wedel**, som havde det overordnede ansvar for landtropperne i Norge, var rasende over Rosenpalms passivitet.

Her er de specifikke punkter i den kritik, der blev sendt til kongen:

1. Den manglende blokade

Wedel anklagede direkte Rosenpalm for at lade den svenske forsyningslinje stå åben. Hvor Tordenskiold havde ligget helt tæt på Strømstad og generet svenskerne dag og nat, trak Rosenpalm eskadren længere ud på havet.

- **Konsekvens:** Dette betød, at svenske transportskibe frit kunne sejle ind til Strømstad med mad og ammunition til Karl 12.s hær.

2. "Magelighed" og manglende initiativ

I brevene til København beskrev Wedel, hvordan Rosenpalm foretrak at ligge for anker i de sikre norske havne frem for at krydse i de farlige svenske skærgårde.

- **Citat-essens:** Wedel mente, at Rosenpalm var mere optaget af sin egen bekvemmelighed og flådens formelle reglementer end af at vinde krigen.

3. Modviljen mod Tordenskiold

En stor del af klagen handlede om det dårlige samarbejdsklima. Rosenpalm ignorerede Tordenskiolds råd, selvom Tordenskiold kendte farvandet ved Strømstad bedre end nogen anden. Wedel så dette som ren misundelse, der skadede den nationale sag.

Resultatet af klagerne

Klagerne bar frugt, men det tog tid. Kong Frederik 4. indså til sidst, at Rosenpalm ikke var den rette mand til den aggressive krigsførelse, der var brug for i Norge.

- **Tordenskiolds genkomst:** I 1718 fik Tordenskiold igen en mere selvstændig kommando, hvilket kulminerede i den berømte erobring af Marstrand og fæstningen Carlsten i 1719.
- **Rosenpalms skæbne:** Han blev ikke straffet direkte, men han blev flyttet væk fra de mest aktive frontafsnit. Han fortsatte sin karriere i administrationen og som eskadrechef i mindre kritiske områder.

Side 123

Baron Georg Heinrich von Görtz (1668–1719) var Karl 12.s mest betroede rådgiver og finansielle arkitekt i krigens sidste år. Han var en ekstremt begavet, men også dybt kontroversiel skikkelse, der i praksis styrede Sverige, mens kongen var optaget af sine felttog.

Her er de vigtigste aspekter af hans virke:

Finansgeniet og "Nødmonterne"

Da Sverige efter mange års krig var økonomisk ruineret, udtænkte Görtz dristige og upopulære metoder til at holde krigsmaskinen kørende:

- **Nødpenge:** Han indførte kobbermønter med en nominel værdi langt over deres metalværdi (såkaldte "nødmonter"). Disse mønter bar navne som *Wett och Wapn* eller *Publica Fide*.
- **Inflation:** Systemet skabte en voldsom inflation, der ramte den svenske befolkning hårdt, men det gav kongen de nødvendige midler til at udruste hæren til det sidste angreb på Norge i 1718.

Diplomati og rænkespil

Görtz var en mester i det diplomatiske spil bag kulisserne. Han forsøgte at spille de europæiske stormagter ud mod hinanden for at skaffe Sverige en fordelagtig fred:

- **Fredsforhandlinger:** Han førte hemmelige forhandlinger med både Rusland og England på samme tid.
- **Målet:** Hans plan var at slutte fred med zar Peter den Store, så Sverige kunne koncentrere alle sine kræfter om at genvinde landområder fra Danmark-Norge og Nordtyskland.

Faldet og henrettelsen

Görtz var hadet af den svenske adel og befolkning, der så ham som en udenlandsk lykkeridder (han var oprindeligt fra Holsten), som udnyttede kongens tillid.

- **Anholdelsen:** Så snart rygtet om Karl 12.s død ved Frederiksten nåede hovedkvarteret i december 1718, blev Görtz arresteret. Han havde mistet sin eneste beskytter.
- **Retssagen:** Han blev stillet for en særdomstol, hvor han ikke fik lov til at have en forsvarer. Han blev dømt til døden for at have "vildledt kongen" og ødelagt landets økonomi.
- **Henrettelsen:** Han blev halshugget i Stockholm i februar 1719. Hans sidste ord siges at have været: "*Man må tilstå, at det er en blodig hævn, som den svenske nation her tager.*"

Det er ofte Görtz, der får "æren" for, at Sverige overhovedet var i stand til at mobilisere de ressourcer, der krævedes for at opbygge forsvaret i Strømstad og de efterfølgende angreb på Norge.

Side 139

Lieutenant Karlberg (senere kendt som den fremtrædende svenske ingeniørofficer og arkitekt **Carl Johan Cronstedt**, født Karlberg) var en af de centrale øjenvidner og tekniske officerer under forsvaret af Strömstad.

Hans beretning er en af de vigtigste kilder til forståelsen af, hvorfor Tordenskiolds angreb slog fejl, og den indeholder i det væsentlige følgende hovedpunkter:

1. Den tekniske opbygning af Batteriet Carolus

Karlberg beskriver i detaljer, hvordan han under **Generalmajor Gjertas** ledelse arbejdede dag og nat på at færdiggøre batterierne.

- Han forklarer, hvordan de 14 attenpundige kanoner blev placeret for at skabe en "ildfælde" i den snævre indsejling.
- Beretningen understreger, at batteriet ikke bare var nogle kanoner i sandet, men et gennemtænkt fæstningsværk med brystværn, der beskyttede de svenske artillerister mod de danske skibskanoner.

2. Tordenskiolds taktiske fejl

Karlberg observerede angrebet fra første parket. Hans beretning fremhæver:

- **Afstanden:** At Tordenskiold lagde sine stykpramme for tæt på land, hvilket gjorde dem til nemme mål for det svenske kystartilleri.
- **Vinden og strømmen:** Hvordan de naturmæssige forhold i Strömstad arbejdede imod de danske galejer, præcis som **Capitain Sahlgaard** oplevede det.

3. De psykologiske detaljer

Karlberg beskriver den intense atmosfære under det otte timer lange bombardement. Han noterer:

- Den svenske beslutsomhed under Gjertas kommando.
- Virkningen af de danske kugler, der ramte klipperne og sendte stensplinter gennem luften, hvilket ofte var farligere end selve metalkuglerne.

Hvem blev han senere?

Det er værd at bemærke, at denne unge løjtnant Karlberg ikke bare var en tilfældig soldat. Han blev senere en af Sveriges mest berømte arkitekter og opfindere under navnet **Carl Johan Cronstedt**. Han er i dag mest kendt i den svenske kulturhistorie for at have opfundet den **svenske kakkelovn** (den varmegivende model med fem kanaler), som revolutionerede opvarmningen af nordiske hjem.

Karlbergs beretning bekræfter mange af de detaljer, du har i din tekst om de "14 attenpundige kanoner" og de to skandser.

[Læs om Den store Nordiske krig her i Bind 5](#)

Side 143

Friedrich af Hessen-Kassel (1676–1751) var en tysk fyrste, der gennem sit ægteskab med Karl 12.s søster, Ulrika Eleonora, endte med at blive konge af Sverige. Han spillede en absolut nøglerolle i krigens sidste fase og var den øverstbefalende for de svenske tropper i grænseområdet mod Norge, da din tekst blev skrevet.

Her er de vigtigste punkter om ham:

1. Rollen som Generalissimus

I 1717–1718 var han øverstbefalende over de svenske landstyrker. Det var ham, der formelt godkendte de forsvarsplaner, som **Generalmajor Gjerta** udarbejdede for Strömstad.

- **Strategen:** Han var en erfaren soldat, der havde kæmpet i den spanske arvefølgekrig, før han kom til Sverige. Han forstod vigtigheden af stærke kystbatterier som **Carolus** for at sikre hærens flanke.
- **Forholdet til Karl 12.:** Han var kongens svoger og fungerede som hans højre hånd i militære anliggender, hvilket gav ham enorm magt over de svenske ressourcer.

2. Vejen til tronen (Frederik 1.)

Efter Karl 12.s død ved Frederiksten i 1718 opstod der en magtkamp om den svenske trone.

- **Kuppet mod Görtz:** Arveprindsen var en af hovedmændene bag anholdelsen og henrettelsen af **Baron Görtz**. Ved at fjerne Görtz fjernede han kongens mest loyale (og upopulære) støtte og banede vejen for sig selv.
- **Konge af Sverige:** Hans hustru, Ulrika Eleonora, blev først dronning, men hun abdicerede til fordel for sin mand i 1720, hvorefter han blev kronet som **Frederik 1. af Sverige**.

3. Hans eftermæle

Som konge blev han aldrig lige så magtfuld som Karl 12. Den svenske adel benyttede magtskiftet til at indskrænke kongens magt betydeligt, hvilket indledte den svenske "Frihedstid".

- **Interesser:** Han var kendt for at være mere interesseret i jagt og fornøjelser end i statsførelse i sine senere år.
- **Forbindelsen til Hessen:** Han forblev landgreve af Hessen-Kassel, hvilket betød, at han i en periode regerede over to vidt forskellige riger.

Side 145

Det er her, historien bider sig selv i halen på en fascinerende måde. **Carl Johan Cronstedt** (1709–1779) er nemlig den samme person, som vi lige har talt om under navnet **Lieutenant Karlberg**. Navneskiftet skyldes, at han blev adopteret af sin onkel, generalløjtnant Gabriel Cronstedt, og derefter adlet. Han er en af de mest geniale tekniske hjerner i svensk historie.

Her er de vigtigste grunde til, at han kaldes "Forbedreren af Skytsvæsenet":

1. Teknisk Revolution af Artilleriet

Som Generalmajor og chef for artilleriet indførte han det, man kaldte "**det cronstedtske system**".

- **Præcision:** Han standardiserede kanonstøbningen, så kuglerne passede præcis i løbet (mindre "spillerum"). Det betød, at krudtgasserne ikke slap ud udenom kuglen, hvilket gav længere rækkevidde og større slagkraft.
- **Mobilitet:** Han designede lettere og stærkere kanonaffutager (vogne), så det tunge skyts hurtigere kunne flyttes i terrænet – en lektie han lærte som ung løjtnant i de mudrede skyttegrave ved Strömstad.

2. Videnskabelig tilgang

Cronstedt var ikke bare soldat; han var videnskabsmand. Han var medlem af det svenske Videnskabsakademi og brugte matematik og fysik til at beregne projektilers baner. Han forstod, at krig ikke kun handlede om mod, men om ballistik.

3. Den berømte Kakkelovn

Selvom din tekst fokuserer på hans militære bedrifter, er det umuligt at nævne Cronstedt uden hans civile genistreg. I 1767 opfandt han den moderne **svenske kakkelovn** med de fem røgkanaler.

- **Hvorfor det betyder noget:** Sverige led af brændselsmangel pga. de mange krige og minedrift. Cronstedts ovn holdt på varmen i timevis i stedet for at sende den direkte ud gennem skorstenen. Det reddede bogstaveligt talt tusindvis af svenskere fra at fryse ihjel og sparede staten for enorme summer.

4. Forbrydelse og Forsvar

Når han i tekster fra den tid kaldes "Forbedreren", er det med dyb respekt. Han transformerede det svenske forsvar fra at være baseret på råstyrke til at være baseret på teknisk overlegenhed. De

erfaringer, han gjorde sig som ung ved **Batteriet Carolus**, blev fundamentet for hele det svenske artilleris storhedstid i midten af 1700-tallet.

Dette er en af de mest sejlivede og dramatiske konspirationsteorier i svensk historie. Rygtet om, at **Generalmajor Cronstedt** (den tidligere Lieutenant Karlberg fra Strømstad) skulle have myrdet sin egen konge, tog for alvor fart i 1750'erne.

Her er baggrunden for den "afskyelige Forbrydelse", som din tekst henviser til:

1. Den famøse "tilståelse"

I 1759, mens Cronstedt lå syg og svækket på sit gods, begyndte rygterne at svirre om, at han på sit dødsleje havde tilstået mordet på **Karl 12.** ved Frederiksten i 1718.

- **Rygtet sagde:** At Cronstedt (dengang Karlberg) personligt havde affyret det dræbende skud mod kongens tinding efter ordre fra **Arveprins Friedrich af Hessen**, der ønskede tronen.
- **Våbnet:** Der blev talt om en særlig "sølvknap" eller en riffelkugle, som var blevet affyret fra de svenske rækker, snarere end fra den norske fæstning.

2. Hvorfor lige Cronstedt?

Der var flere grunde til, at mistanken faldt på netop ham:

- **Nærhed:** Som ingeniørofficer befandt han sig ofte tæt på kongen under belejringsarbejdet.
- **Teknisk snilde:** Som "Forbedrer af Skytsvæsenet" vidste man, at han var en mesterskytte og ekspert i ballistik. Hvis nogen kunne ramme præcis i mørket, var det ham.
- **Karriere:** Hans hurtige opstigning og adling under Arveprinsen (der blev konge) blev af mange set som "blodpenge" eller belønning for en mørk gerning.

3. Sandheden bag rygtet

Historikere har i eftertiden stort set frikendt Cronstedt.

- **Undersøgelser:** Da man senere undersøgte kongens kranium og de ballistiske forhold, pegede det meste på, at skuddet kom fra de norske linjer (en såkaldt "skraskudskugle" eller en kugle fra en norsk biskaye).
- **Motivet til rygtet:** Rygtet blev i høj grad holdt i live af politiske modstandere til det herskende parti i Sverige for at sværte mindet om Frederik 1. og hans nærmeste støtter.

Side 146

Der er tale om et lille, men meget berømt værk fra 1759, som blev udgivet for at rense Generalmajor Cronstedts navn efter de voldsomme rygter om kongemordet.

Den fulde titel på skriftet er:

„Historiske Oplysninger fra en sikker Haand om Carl den Tolvtes Død.“

Her er baggrunden for, hvorfor dette skrift er så vigtigt i din tekst:

1. Forfatteren bag "den sikre Haand"

Selvom titlen antyder en objektiv kilde, var det i virkeligheden **Carl Johan Cronstedt** selv (eller hans tætteste allierede), der stod bag udgivelsen. Formålet var at fremlægge et detaljeret forsvar mod anklagen om, at han skulle have affyret det dræbende skud i løbegraven ved Frederiksten.

2. Hvad indeholder beretningen?

Skriftet gennemgår begivenhederne den skæbnesvangre nat d. 30. november 1718 med militær præcision:

- **Positioner:** Det beskriver nøjagtigt, hvor kongen befandt sig, og hvor officererne (herunder Cronstedt/Karlberg) stod i forhold til ham.
- **Skudvinklen:** Den argumenterer for, at kuglen kom fra de norske linjer (fæstningen), og at det var fysisk umuligt for en svensker i løbegraven at ramme kongen i den vinkel, som såret viste.
- **Vidner:** Den oplister andre officerers udsagn for at skabe et solidt alibi.

3. Hvorfor blev det udgivet "mere end tredive Aar efter"?

Rygtet om Cronstedts "tilståelse" på dødslejet var så ødelæggende for hans og hans families ære, at det krævede et modangreb. Ved at udgive disse "sikre oplysninger" forsøgte man at lukke munden på de politiske modstandere, der brugte kongemordet som våben i den svenske rigsdag.

Side 155

Tordenskiolds forbindelse til **Frederiksten** (fæstningen i Halden, dengang kaldet Frederikshald) er tæt og dramatisk, da fæstningen var nøglen til hele forsvaret af det sydlige Norge mod svenskerne. Her er de vigtigste punkter, der forbinder Tordenskiold med fæstningen:

1. Forsyningslinjen og Strømstad

Som du har læst i din tekst om **Gjerta** og **Batteriet Carolus**, var Tordenskiolds primære opgave at blokere forsyningerne til den svenske hær, der belejrede Frederiksten.

- Hvis Tordenskiold kunne ødelægge den svenske transportflåde i **Strømstad**, ville den svenske hær ved Frederiksten løbe tør for mad og ammunition.
- Det fejlslagne angreb på Strømstad, som din tekst beskriver, betød direkte, at presset på Frederiksten blev opretholdt, fordi svenskerne kunne fortsætte deres belejring med friske forsyninger.

2. Redningsmanden fra søsiden

Under de svenske indfald i 1716 og 1718 var Tordenskiold den maritime livline for Frederiksten.

- Han sørgede for at sejle forstærkninger, krudt og proviant ind til fæstningen, selvom svenskerne forsøgte at spærre indsejlingen gennem Svinesund.
- Uden Tordenskiolds kontrol over vandet omkring fæstningen, var Frederiksten sandsynligvis faldet langt tidligere.

3. Slaget i Dynekilen (1716)

Dette er Tordenskiolds mest berømte bedrift i relation til Frederiksten. Her ødelagde han en stor svensk transportflåde i en snæver fjord tæt på fæstningen.

- Denne sejr tvang Karl 12. til at opgive sin første belejring af Frederiksten i 1716, fordi han mistede sit tunge belejringsskyts, som Tordenskiold enten sænkede eller erobrede.

4. Karl 12.s død (1718)

Tordenskiold var i nærheden, da Karl 12. blev skudt ved Frederiksten den 30. november 1718.

- Det var faktisk Tordenskiold, der personligt bragte den sensationelle nyhed om kongens død til København. Han sejlede i rekordfart for at overbringe meddelelsen til kong Frederik 4., hvilket cementerede hans status som nationalhelt.

5. Den "sikre Haand" og efterspillet

Som vi talte om med **Cronstedt** og skriftet "**Historiske Oplysninger fra en sikker Haand**", så var det netop ved Frederikstens mure, at den begivenhed fandt sted, som Cronstedt senere blev anklaget for. Tordenskiold kendte alle de involverede officerer og var en del af det samme militære miljø, der diskutererede kongemordet i årevis efter.

Kort sagt: Frederiksten var det landmilitære mål, som Tordenskiold kæmpede for at beskytte fra søsiden. Hans krigsførelse handlede i høj grad om at gøre det umuligt for svenskerne at indtage netop denne fæstning.

Side 154

Hvad er et Schoutbynacht-Patent?

Et **patent** var i denne sammenhæng det officielle udnævnelsesbrev fra kongen. At modtage sit "Schoutbynacht-Patent" betød, at man formelt fik rang af kontreadmiral.

- **Schoutbynacht:** Titlen stammer fra nederlandsk (*schout-bij-nacht*, den der "ser ud ved nat"). Det var den tredjeøverste admiralsrang. Hans opgave var oprindeligt at have kommandoen over flådens bagtrop om natten.
- **Datoen (30. december 1718):** Dette er kun én måned efter Karl 12.s død ved Frederiksten. Udnævnelsen var kongens belønning til Tordenskiold for hans indsats gennem krigen og for at være den lynhurtige budbringer af nyheden om den svenske konges fald.

Sæde og Stemme i Admiralitetet

Før denne udnævnelse var Tordenskiold "kun" en operativ officer på havet. Med patentet blev han en del af **Admiralitetet** (datidens marineministerium og flådeledelse).

- **Politisk magt:** "Sæde og Stemme" betød, at han nu sad med ved bordet i København, når der skulle træffes store beslutninger om flådens strategi, byggeri af nye skibe og udnævnelser af andre officerer.
- **Flagmand:** En flagmand er en officer af admiralsrang, der har ret til at føre sit eget kommandoflag på mastetoppen af et krigsskib. Tordenskiold var nu officielt en del af denne eksklusive gruppe.

Side 154

Dette afsnit beskriver en markant politisk og økonomisk kursændring i Sverige, som fandt sted umiddelbart efter Karl 12.s død ved Frederiksten. Her er forklaringen på, hvad det "strænge kaperreglement" indebar, og hvorfor det blev ophævet:

Hvad var kaperi?

Kaperi var statsligt autoriseret sørøveri. En privat skibsejer fik et "kaperbrev" af kongen, som gav ham lov til at angribe og plyndre fjendtlige handelsskibe. Til gengæld fik staten en del af byttet.

Det "strænge" reglement under Karl 12.

Under Karl 12. og hans minister **Baron Görtz** var kaperreglementet (især forordningen fra 1715) ekstremt aggressivt:

- **Total blokade:** Svenske kapere fik lov til at beslaglægge *alle* skibe, der handlede med de russiske havne i Østersøen – også skibe fra neutrale lande (som f.eks. England og Holland).
- **Konsekvens:** Dette skabte et raseri i hele Europa. England sendte endda krigsflåder til Østersøen for at beskytte deres handelsskibe mod de svenske kapere. Sverige var ved at isolere sig fuldstændigt diplomatisk.

Hvorfor ophævede man det "strax efter Carls Død"?

Da Karl 12. faldt i 1718, og **Arveprinsen af Hessen** (senere Frederik 1.) sammen med adelen overtog magten, var det første punkt på dagsordenen at skabe fred.

- **Diplomatisk tøbrud:** Ved at ophæve det strenge reglement og mindske kaperiet, sendte Sverige et signal til især England og Holland om, at man nu var klar til at forhandle.
- **Afvikling af Görtz' system:** Da Görtz blev henrettet, blev næsten alle hans økonomiske tiltag – herunder det aggressive kaperi – rullet tilbage som noget af det første.

Side 156

„Langemaren“ og „Spydstagen“ var to af de mest berømte **stykpramme** (også kaldet blokskibe eller batteripramme) i den dansk-norske flåde under Store Nordiske Krig. De var specialbyggede til de svære operationer i de flade kystfarvande og skærgårde, hvor almindelige linjeskibe ikke kunne navigere.

Her er detaljerne om disse fartøjer og deres skaber:

Hvad var disse fartøjer?

En stykpram var i bund og grund et flydende batteri. De var fladbundede, hvilket gjorde, at de kunne sejle helt tæt på land og angribe fjendtlige kystbatterier (som f.eks. „Carolus“ ved Strømstad).

- **„Langemaren“:** Var kendt for sin enorme ildkraft i forhold til sin størrelse. Den blev ofte brugt som Tordenskiolds "tunge næve" ved belejringer.
- **„Spydstagen“:** Var bygget efter samme princip – en robust platform, der kunne bære tungt artilleri (ofte 18- eller 24-pundige kanoner), som normalt kun fandtes på de største orlogsskibe.

Viceadmiral Jüdicher (Konstruktøren)

Ole Judichær (1661–1729) var Danmarks mest geniale skibsbygger i denne periode. Han var Holmens overfabrikmester og manden bag flådens modernisering.

- **Videnskabelig skibsbygning:** Før Judichær byggede man skibe på øjemål og erfaring. Judichær indførte matematiske beregninger og modeller. Han tegnede skibene præcis, før kølen blev lagt.
- **De "ypperligt konstruerede" skibe:** Som din tekst nævner, var hans pramme mesterværker. De var stabile nok til at affyre tunge kanoner uden at kæntre, men stak samtidig så lavt i vandet, at de kunne operere i de svenske vige.
- **Forholdet til Tordenskiold:** Tordenskiold elskede Judichærs skibe, fordi de gav ham muligheden for at udføre de dristige angreb helt inde i fjendens havne, som ingen andre turde.

Side 156

Fæstningen Carlsten (ofte stavet *Carlsteen* i ældre kilder) er en af de mægtigste svenske kystfæstninger, beliggende på den lille ø **Marstrand** nord for Göteborg. Den spillede en absolut hovedrolle i Tordenskiolds mest berømte militære bedrift.

Her er de vigtigste detaljer om fæstningen og dens forhold til Tordenskiold:

Hvad er Fæstningen Carlsten?

Fæstningen blev påbegyndt i 1658 af Karl 10. Gustav, efter at Sverige havde vundet området (Bohuslän) fra Danmark-Norge.

- **Uindtagelig:** Den ligger på øens højeste punkt og var bygget af massiv sten for at modstå tungt artilleri. Den blev anset for at være næsten umulig at erobre fra søsiden.
- **Strategisk betydning:** Fæstningen beskyttede Marstrands vigtige isfrie havn og fungerede som en nøglebase for den svenske flåde i Kattegat.

Forholdet til Tordenskiold: Erobringen i 1719

I juli 1719, året efter Karl 12.s død, udførte Tordenskiold sit måske dristigste og mest geniale angreb netop her.

1. **Angrebet på byen:** Tordenskiold angreb først selve byen Marstrand med sine skibe og landtropper. Han formåede at erobre byen, men den svenske garnison trak sig tilbage bag de tykke mure på selve fæstningen Carlsten.
2. **Psykologisk krigsførelse:** Tordenskiold vidste, at han ikke kunne skyde de svære mure i stykker med sine skibe. Han brugte i stedet en list. Han overbeviste den svenske kommandant, **Oberst Dankwart**, om, at han havde en enorm hær af landtropper i baghånden (som i virkeligheden ikke eksisterede).
3. **Overgivelsen:** Ved hjælp af dette bluff og et massivt psykologisk pres fik han den svenske kommandant til at overgive den ellers "uindtagelige" fæstning uden kamp den 26. juli 1719.

Efterspillet og "Tordenskiolds Soldater"

Det er netop fra erobringen af Carlsten, at udtrykket "**Tordenskiolds soldater**" stammer. Myten fortæller, at han lod sine få soldater marchere rundt om de samme huse og gennem de samme gader flere gange, mens de svenske officerer kiggede på, så det så ud som om, han havde tusindvis af mænd.

- **Dansk herredømme:** Fæstningen forblev på dansk-norske hænder i et års tid, indtil den blev givet tilbage til Sverige ved fredsslutningen i 1720.
- **Tordenskiolds triumf:** Erobringen af Carlsten og Marstrand var den direkte årsag til, at Tordenskiold blev udnævnt til **Viceadmiral**.

Det var her, Tordenskiold beviste, at han ikke kun var en dygtig søkriger, men også en mester i strategi og list.

Det svenske nederlag ved **Carlsten** sendte chokbølger gennem den svenske militærledelse, og reaktionerne fra mænd som **Cronstedt** og de øvrige officerer var præget af en blanding af vantrø og raseri.

Her er de vigtigste detaljer om efterspillet:

1. Generalmajor Cronstedts reaktion

Selvom Cronstedt på dette tidspunkt var optaget af at reorganisere artilleriet og fæstningsværkerne længere inde i landet, blev tabet af Carlsten set som en teknisk og strategisk katastrofe.

- **Ingeniørens vantrø:** For en mand som Cronstedt, der troede på beregninger og murenes styrke, var det ufatteligt, at en moderne stenballon-fæstning kunne falde på kun få dage – og endda uden at murene var skudt i stykker.
- **Læren af Marstrand:** Tabet bekræftede Cronstedts overbevisning om, at Sveriges forsvar trængte til en gennemgribende modernisering, ikke kun af sten og krudt, men af selve kommandostrukturen.

2. Krigsretten mod Oberst Dankwart

Den svenske kommandant på Carlsten, **Henrich Danckwardt**, fik en hård medfart. Det svenske krigsråd kunne ikke acceptere, at han havde ladet sig narre af Tordenskiolds list (de berømte "Tordenskiolds soldater").

- **Dommen:** Han blev stillet for en krigsret og dømt til døden for fejhed og pligtforsømmelse.
- **Henrettelsen:** Han blev halshugget i september 1719. Det var et signal fra den svenske ledelse om, at man ikke accepterede overgivelser, uanset hvor snedig fjenden var.

3. Arveprinsens vrede

Arveprins Friedrich af Hessen (den kommende konge), som vi tidligere har talt om, var rasende. Han havde netop brugt enorme ressourcer på at sikre grænseområderne, og nu havde Tordenskiold åbnet en "bagdør" midt i det svenske forsvar.

- Han beordrede straks en modoffensiv for at isolere Tordenskiold på Marstrand, men skaden var sket: Den svenske flådes prestige var knust, og store dele af den svenske transportflåde (Gøteborg-eskadren) var blevet ødelagt eller kapret.

Sammenhængen i din tekst

Når din tekst nævner de "ypperlige" pramme som **Langemaren** og **Spydstagen**, er det netop fordi disse skibe gjorde det muligt for Tordenskiold at bringe sit tunge artilleri helt tæt på Carlstens mure og skabe den illusion af overmagt, der knækkede svenskernes moral.

Side 158

Ko-øen (eller **Kuholmen**) spillede en helt afgørende taktisk rolle under Tordenskiolds angreb på Marstrand og fæstningen Carlsten i juli 1717.

Her er baggrunden for landgangen:

Den strategiske betydning

Ko-øen ligger lige øst for selve Marstrandsøen. Ved at gå i land her, kunne Tordenskiold oprette en fast base tæt på sit mål, men stadig adskilt af et smalt sund, som beskyttede hans tropper mod direkte svenske modangreb fra landjorden.

Landgangen med 600-700 mand

Da Tordenskiold steg i land med denne styrke, var det en kombination af matroser og specialtrænede soldater.

- **Overraskelsesmomentet:** Landgangen skete hurtigt og effektivt under dækning af de fladbundede pramme som „**Langemaren**“ og „**Spydstagen**“.
- **Etablering af batterier:** Så snart mændene var i land på Ko-øen, begyndte de under Tordenskiolds personlige ledelse at opkaste batterier og bringe kanoner i stilling. Herfra kunne de beskyde den svenske flådeafdeling (Gøteborg-eskadren), der lå i havnen, samt selve byens befæstning.

Forbindelsen til Marstrand

Fra Ko-øen kunne Tordenskiold kontrollere indsejlingen og reelt isolere Marstrand. Det var herfra, han senere sendte sine budbringere over til **Oberst Danckwardt** på Carlsten med de krav om overgivelse, som vi tidligere har talt om. De "6 til 700 mand" blev i Danckwardts øjne forvandlet til flere tusinde gennem Tordenskiolds dygtige brug af terrænet og de stadige troppebevægelser mellem skibene og øen.

Side 168

Ole Budde (1682–1744) var en af Tordenskiolds mest betroede officerer og spillede en absolut nøglerolle som hans **Flagcapitain**. At være flagkaptajn betød, at han havde ansvaret for selve ledelsen af admiralsens flagskib, så Tordenskiold kunne koncentrere sig om den overordnede strategi for hele flåden.

Her er detaljerne om hans indsats ved Marstrand og Carlsten:

Ole Buddes opgave ved angrebet

Da Tordenskiold planlagde angrebet på Marstrand, overlod han det praktiske ansvar for de tungeste sømilitære operationer til Budde.

- **Ledelse af angrebet:** Mens Tordenskiold ofte selv var i forreste linje eller i land på **Ko-øen**, var det Budde, der koordinerede ilden fra de store skibe og prammene som „**Langemaren**“.
- **Erobringen af de svenske skibe:** En af Buddes største bedrifter under dette slag var, da han med stor dristighed trængte ind i selve havnen og overrumplede de svenske skibe (Gøteborg-eskadren), der lå der. Han formåede enten at erobre dem eller tvinge svenskerne til selv at sænke dem for at undgå, at de faldt på danske hænder.

Hvem var Ole Budde?

Budde var en erfaren sømand fra en kendt norsk officersslægt. Han var kendt for sin koldblodighed under beskydning.

- **Karriere:** Han blev senere kommandør og adlet for sin tro tjeneste.
- **Forholdet til Tordenskiold:** De to mænd komplementerede hinanden godt. Hvor Tordenskiold var den rastløse og visionære strateg, var Budde den solide og teknisk dygtige søofficer, der kunne føre planerne ud i livet under de kaotiske forhold i en skærgårdskamp.

Under angrebet på Marstrand og Fæstningen Carlsten i 1719 førte **Ole Budde** stykprammen „**Hjælperen**“ som sit flagskib.

Dette valg var taktisk genialt af Tordenskiold og Budde:

- **Ildkraft:** „Hjælperen“ var en af de tungest bevæbnede pramme i flåden. Den var bygget til at kunne duellere direkte med landbatterier og fæstningsmure.
- **Platform for ledelse:** Fra „Hjælperen“ kunne Budde overskue hele havneindløbet og dirigere de mindre fartøjer og de andre pramme som „Langemaren“ og „Spydstagen“.

Buddes indsats på „Hjælperen“

Under selve hovedangrebet lagde Budde „Hjælperen“ i en position, hvor han kunne beskyde de svenske skibe, der lå i havnen. Det var herfra, han koordinerede den aktion, der førte til, at den svenske **Göteborg-eskadre** enten blev erobret eller sænket af deres egne besætninger i panik.

Budde viste her sit værd som en koldblodig taktiker. Mens Tordenskiold førte den psykologiske krig inde på **Ko-øen** og i selve byen, sørgede Budde for, at den maritime overmagt var total og ubestridelig.

Side 170

Capitain Kleve (eller **Christopher von Cleve**, ca. 1680–1719) var en af Tordenskiolds mest betroede infanteriofficerer. Mens mænd som Ole Budde styrede skibene, var det Kleve, der førte an, når soldaterne skulle i land og tage de svenske stillinger med bajonetten.

Her er de vigtigste detaljer om hans rolle i det dramatiske angreb på Marstrand i juli 1719:

1. Rollen som "Storm-leder"

Kleve var kaptajn ved det **Garnisonsregiment**, som Tordenskiold havde fået stillet til rådighed. Under angrebet på Marstrand fik han til opgave at lede en af de farligste dele af operationen: indtagelsen af selve byen og de fremskudte svenske vagtposter.

- **Angrebet på Vagthuset:** Som din tekst nævner, nærmede han sig det svenske vagthus. Dette var en strategisk vigtig post, der kontrollerede adgangen til havnen og vejen op mod fæstningen Carlsten.
- **Uforfærdethed:** Kleve var kendt for at gå forrest under kraftig beskydning. Han formåede at drive de svenske vagter tilbage, hvilket skabte panik i den svenske lejr og banede vejen for, at Tordenskiold kunne rykke ind i Marstrands gader.

2. Et tragisk heltemod

Selvom Kleve udviste det største mod, fik sejren ved Marstrand en høj pris for ham personligt.

- **Dødeligt såret:** Under de hårde gadekampe i Marstrand, kort før selve fæstningen Carlsten overgav sig, blev Capitain Kleve ramt af en svensk kugle.
- **Eftermæle:** Han døde af sine sår kort efter sejren. Tordenskiold, der ellers sjældent viste følelser over for sine underordnede, omtalte Kleve med stor respekt i sine rapporter til kongen og fremhævede ham som en af de vigtigste årsager til, at landgangen lykkedes.

3. Forbindelsen til Tordenskiolds List

Det var mænd som Kleve, der gjorde Tordenskiolds "soldater-trick" muligt. Fordi Kleve og hans mænd havde kæmpet så aggressivt i byens gader, var de svenske forsvarere allerede rystede og psykologisk nedbrudte, da Tordenskiold senere begyndte at fremvise sine "mange tusinde soldater" for den svenske kommandant Danckwardt.

Side 174

1. Vaabenstilstanden i November 1719

Efter Karl 12.s død og Tordenskiolds erobring af Marstrand var begge lande udmattede. Sverige var truet af Rusland fra øst, og Danmark-Norge havde opnået sine vigtigste strategiske mål.

- **Hvorfor 6 måneder?** Man havde brug for vinteren til at forhandle uden frygt for nye flådeangreb. Stilstanden gav diplomaterne ro til at mødes i Nordsjælland for at fastlægge de endelige fredsbetingelser.

2. Freden i Frederiksborg (1720)

Din tekst skriver "Freden i Fredensborg", hvilket er en meget almindelig historisk forveksling eller datidig stavemåde, da traktaten blev underskrevet på **Frederiksborg Slot** i Hillerød den 3. juli 1720.

- **Betingelserne:** Sverige måtte betale 600.000 rigsdaler til Danmark og opgive deres fritagelse for Øresundstolden. Til gengæld leverede Danmark de erobrede områder i Pommern og fæstningen **Carlsten** (Marstrand) tilbage til Sverige.
- **Tordenskiolds rolle:** For Tordenskiold betød freden, at hans tid som aktiv kriger var forbi. Han blev viceadmiral, men det var svært for ham at finde sig til rette i den fredelige administration på Holmen.

Forholdet mellem Tordenskiold og **Holmen** (den danske flådestation i København) var præget af en konstant spænding mellem den vilde, krigeriske energi og det tunge, bureaukratiske bureaukrati. Her er de vigtigste aspekter af hans tid på Holmen:

1. Fra "Lærling" til Admiral

Tordenskiold (Peter Wessel) startede sin karriere på Holmen som en ung og ret uregerlig kadet. Holmen var dengang hjertet i det dansk-norske imperiums magt, hvor alle skibe blev bygget, udrustet og kommanderet fra.

- **Uddannelsen:** Det var her, han lærte navigation, taktik og skibsbygning af mestre som **Ole Judichær**.
- **Hjembasen:** Gennem hele Store Nordiske Krig var det fra Holmen, Tordenskiold modtog sine ordrer, sit krudt og sine nye skibe (som de pramme, vi tidligere har talt om).

2. Konflikten med "Skrivebordets Herrer"

Selvom Tordenskiold var en helt på havet, var han ofte upopulær på Holmen.

- **Bureaukratiet:** Admiralitetet på Holmen bestod ofte af ældre officerer, der foretrak faste regler og sirlige rapporter. Tordenskiold ignorerede ofte reglerne, hvis han så en chance for at slå til mod svenskerne.
- **Misundelsen:** Hans ekstremt hurtige opstigning i graderne (fra matros til viceadmiral på få år) vakte voldsom misundelse blandt de aristokratiske officerer på Holmen, der havde ventet årtier på deres forfremmelser.

3. Tiden efter 1720 (Fredensborg-freden)

Da freden kom i 1720, som din tekst nævner, blev Tordenskiold tvunget ind i et liv som administrativ officer på Holmen.

- **Sæde og Stemme:** Han fik nu sin faste plads i Admiralitetet, men han kedede sig bravt. Han var skabt til røg, damp og søslag, ikke til at diskutere budgetter og tovværk.
- **Sidste afgang:** Det var fra Holmen, han i efteråret 1720 drog ud på sin sidste rejse mod Tyskland, hvor han endte med at miste livet i en duel

Her er et stemningsbillede af Holmen i København i 1600–1700-tallet, som viser livet på havnen med skibe, handel og mennesker i arbejde.

Her er en illustration af en mastekran fra 1600–1700-tallet ved Holmen i København – brugt til at løfte store skibsmaster på plads.

Her er et billede af skibsbygning på Holmen i 1600–1700-tallet, hvor håndværkere bygger et stort træskib med mastekran og travl aktivitet på værftet.

Maleriet (bl.a. af Vilhelm Rosenstand) viser Tordenskiold liggende efter duellen, mens hans tjener knæler ved siden af ham.

Duellen, der kostede Tordenskiold livet den **12. november 1720**, er en af de mest dramatiske og omdiskuterede begivenheder i dansk-norsk historie. Den var kulminationen på de begivenheder i Hamborg, som din tekst lige har beskrevet.

Her er det fulde overblik over duellen:

1. Forspillet: Konfrontationen i Hamborg

Da Tordenskiold hørte, hvordan den svenske **Oberst von Stahl** (eller Staël) havde snydt den unge **Johan Lehn** med den falske syv-hovedede slange og ruineret ham ved hazardbordet, blev han rasende.

- **Tordenskiolds indgriben:** Tordenskiold opsøgte von Stahl i en spillebule i Hamborg. Han konfronterede svenskeren med hans snyd, brækkede hans kårde over knæet og tævede ham (nogle kilder siger med en stok, andre med flad hånd). Dette var en enorm ydmygelse for en officer.

2. Dueludfordringen

Efter den offentlige ydmygelse var en duel uundgåelig. Von Stahl, der var kendt som en dygtig og koldblodig fægter, udfordrede Tordenskiold.

- **Ufrivillig accept:** Tordenskiold var viceadmiral og en nationalhelt, og dueller var officielt forbudte og strafbare. Men i officerskredse var det umuligt at sige nej til en udfordring uden at miste sin ære.

3. Selve Duellen: Gleidingen, 12. november 1720

Duellen fandt sted lige over grænsen til det uafhængige bispedømme Hildesheim, i en lille skov nær landsbyen **Gleidingen** (syd for Hannover).

- **Uligheden i våben:** Dette er det mest kontroversielle punkt. Tordenskiold mødte op med sin **militærkårde** (et tungt hug- og stikvåben). Von Stahl mødte op med en **galanterikårde** (et langt, spidst stikvåben, der var langt hurtigere og mere præcist til duelbrug). Det var et brud på duelreglerne at møde op med ulige våben.
- **Det fatale stød:** Allerede i de første sekunder af duellen lykkedes det von Stahl at undvige Tordenskiolds tungere hug. Han udførte et lynhurtigt stød (en *fente*), der trængte dybt ind i Tordenskiolds bryst og ramte ham i hjertet.
- **Døden:** Tordenskiold faldt omgående og døde få minutter efter i armene på sin tjener, **Christian Nielsen Kold**. Han blev kun 30 år gammel.

4. Efterspillet og myterne

Tordenskiolds død skabte landesorg og konspirationsteorier.

- **Mord?** Mange i Danmark-Norge troede, at von Stahl var en lejemorder sendt af den svenske konge eller det misundelige Admiralitet på **Holmen**. Der var dog ingen beviser for dette, men våben-uligheden og von Stahls rygte nærede mistanken.
- **Tordenskiolds lig:** Hans lig blev i al hemmelighed fragtet til København og bisat uden ceremoni i krypten under **Holmens Kirke**, da han var død i en (ulovlig) duel. Det var først langt senere, han fik sin nuværende, pragtfulde sarkofag.

